

**NEZAPOSLENOST MLADIH: EU i BIH DIJELE ISTI
PROBLEM, MOGU LI I RJEŠENJA BITI ZAJEDNIČKA?**

ISTRAŽIVAČKI RAD O POLOŽAJU MLADIH NA TRŽIŠTU RADA

**NEZAPOSLENOST MLADIH: EU i BIH DIJELE ISTI PROBLEM, MOGU LI I
RJEŠENJA BITI ZAJEDNIČKA?**

Autori:

Belma Hadžimahmutović i Marko Martić

Peer review istraživanja:

Jan Zlatan Kulenović

Centar za istraživanja i studije GEA

Novembar 2013.

SADRŽAJ

LISTA SKRAĆENICA I AKRONIMA.....	4
SAŽETAK.....	5
1. UVOD.....	7
2. NEZAPOSLENOST MLADIH U BIH	9
Definicija mladih	9
Položaj mladih na tržištu rada u BiH	12
3. KAKO INSTITUCIJE NA TRŽIŠTU RADA U BIH POMAŽU MLADIMA?	20
Mjere podrške zapošljavanja mladih u FBiH.....	20
Mjere podrške zapošljavanja mladih u RS	25
Mjere podrške zapošljavanja mladih u Brčko Distriktu	27
Preduzetništvo mladih u BiH	29
4. NEZAPOSLENOST MLADIH U EU KONTEKSTU.....	32
Veza između rezultata osnovnog obrazovanja i stope nezaposlenosti.....	33
Koji su EU odgovori na nezaposlenost mladih?	34
Program „Garancije za mlade”	35
Mjere za rješavanje problema nezaposlenosti mladih - primjeri iz evropskih zemalja	38
Primjer Norveške.....	39
Primjer Hrvatske.....	41
5. OSNOVNI NALAZI I PREPORUKE ZA BUDUĆE DJELOVANJE	44
KORIŠTENA LITERATURA I IZVORI.....	50

LISTA SKRAĆENICA I AKRONIMA

ARS	Anketa o radnoj snazi
BDP	Bruto domaći proizvod
BIH	Bosna i Hercegovina
BIP	Business Innovation Programs <i>(Programi poslovnih inovacija)</i>
CCI	Centri civilnih inicijativa
CISO	Centri za informisanje, savjetovanje i obuku
EU	Evropska unija
FBIH	Federacija Bosne i Hercegovine
FZZZ	Federalni zavod za zapošljavanje
GEM	Global Entrepreneurship Monitor <i>(Globalno praćenje preduzetništva)</i>
GIZ	Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit <i>(Njemačka organizacija za međunarodnu saradnju)</i>
INED	Francuski institut demografskih studija
ILO	International Labour Organisation <i>(Međunarodna organizacija rada)</i>
KV	Kvalifikovana radna snaga
MDGF	Millennium Development Goals Achievement Fund <i>(Fond za dostizanje milenijumskih razvojnih ciljeva)</i>
NAV	Nye arbeids- og velferdsetaten <i>(Norwegian Labour and Welfare Administration)</i>
NVO	Nevladina organizacija
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development <i>(Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj)</i>
OIA	Omladinska informativna agencija
PISA	Programme for International Student Assessment <i>(Međunarodni program procjene učeničkih postignuća)</i>
RS	Republika Srpska
SSS	Radna snaga sa srednjom stručnom spremom
UNDP	United Nations Development programm <i>(Razvojni program Ujedinjenih Nacija)</i>
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund
VKV	Visoko kvalifikovana radna snaga
VSS	Radna snaga sa visokom stručnom spremom
VŠS	Radna snaga sa višom stručnom spremom
YEP	Youth Employment Project <i>(Projekat zapošljavanja mladih)</i>
YERP	Youth Employability and Retention Programme <i>(Program zapošljavanja i zadržavanja mladih)</i>
ZZZRS	Zavod za zapošljavanje Republike Srpske

SAŽETAK

Negativna kretanja na tržištu rada u Bosni i Hercegovini u posljednjih nekoliko godina najviše su pogodila populaciju mladih imajući u vidu da je stopa njihove nezaposlenosti rasla čak dva do tri puta više u odnosu na stopu ukupne nezaposlenosti. Statistika rada upečatljivo ukazuje na tri ključna problema:

- **ogromnu nezaposlenost mladih** koja se u ovom trenutku penje na preko 60% i rekordna je u Evropi;
- **izrazitu neaktivnost** (više od 50% mladih ljudi je ekonomski neaktivno - nema posao niti ga traži); i
- **dugotrajnu nezaposlenost** gdje preko 50% mladih koji traže posao ne mogu doći do zaposlenja duže godinu dana.

Ako se tome dodaju i zabrinjavajući rezultati demografskog trenda koji kažu da u BiH živi 320.000 mladih manje nego prije 1991. godine, onda je jasno zbog čega se **situacija može nazvati dramatičnom!**

Uporedni podaci pokazuju da je i Evropska unija u proteklih nekoliko godina suočena sa problemom izrazito visoke nezaposlenosti mladih koja je za samo četiri godine porasla sa 15% na 23,5%. **Skoro 7.5 miliona mladih širom Evropske unije je trenutno ekonomski neaktivno ili bez posla** od čega najviše u zemljama poput Grčke, Španije, Italije, Portugala ali i Slovačke, Irske, Litvanije, Švedske gdje je nezaposlenost mladih takođe iznad EU prosjeka. U isto vrijeme prisutan je trend rastuće neaktivnosti kod mladih, rano napuštanje školovanja kao i dugotrajna nezaposlenost.

Ono što dodatno naglašava ozbiljnost ovog problema su rezultati *Eurofound* analize¹ po kojima su godišnji **troškovi nezaposlenosti mladih i njihovog odsustva iz sistema obrazovanja i programa osposobljavanja procijenjeni na preko 100 milijardi eura godišnje ili između 0,8% i 1,2% BDP-a** za 21 zemlju članicu Evropske unije koje su bile predmet ove analize. Bosna i Hercegovina nije bila obuhvaćena ovom analizom ali grube pretpostavke na bazi analogije sa zemljama članicama koje imaju slične probleme na tržištu rada, poput Španije, govore da **BiH zbog ogromne nezaposlenosti i neaktivnosti mladih godišnje gubi oko 1% svog BDP-a, odnosno više od 250.000.000 KM u apsolutnom iznosu!**

Znajući koliko su mladi važni za svaku društvenu zajednicu kao dio populacije koji donosi nove ideje i pokretačku snagu, Evropska unija je pitanje nezaposlenosti mladih stavila na

---

¹ European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Young people and NEETs in Europe: First findings

centralno mjesto svoje političke agende. Lideri EU su na sastanku **Vijeća Evrope juna 2013. godine usvojili sveobuhvatan plan** za borbu protiv ovog problema te donijeli odluku o pokretanju i proširenju više različitih inicijativa kako bi se olakšala integracija mladih na tržištu rada i podstaklo njihovo zapošljavanje. Jedna od tih inicijativa je i **program „Garancije za mlade“** čiji je temeljni cilj da se u svakoj od zemalja članica mladima koji se ne zaposle u periodu od 4 meseca nakon završetka formalnog obrazovanja, ponudi posao, nastavak obrazovanja ili sticanje zanatskih/praktičnih vještina.

Osnovni principi nove EU politike zapošljavanja mladih svakako mogu predstavljati putokaz za buduće intervencije i na tržištu rada u Bosni i Hercegovini. Međutim, Bosna i Hercegovina je za razliku od većine zemalja članica EU, mnogo duže i ozbiljnije suočena sa posljedicama pogrešno vođenih politika kada su u pitanju mladi, zbog čega je **potrebna hitna reakcija i strukturne promjene**. U kontekstu evropskih preporuka naglasak je potrebno staviti na aktivnije djelovanje javnih službi za zapošljavanje (više pažnje posvetiti funkcijama posredovanja, informisanja i savjetovanja), jačanje partnerstava između ključnih aktera na tržištu rada (posebno škola, fakulteta, javnih službi za zapošljavanje i poslovne zajednice), te značajnije uključivanje mladih u kreiranje rješenja. Na kraju ovog dokumenta predložene su konkretne mjere kojima je moguće intervenirati na tržištu rada i ublažiti posljedice. Međutim, za trajno rješavanje problema nezaposlenosti mladih u BiH potrebno je djelovati na same uzroke lošeg stanja a **to su ekonomska politika i politika obrazovanja**.

Mjere ekonomske politike imaju, prije svega, svoj direktan odraz na strani tražnje za radnom snagom i u tom smislu važno je, pored aktivnosti na stvaranju povoljnijeg poslovnog ambijenta, **konkretnije podržati preduzetništvo mladih** kroz niz olakšica koje su predložene kao preporuke ovog istraživačkog rada.

S druge strane, za sistemsku intervenciju na strani ponude radne snage izuzetno je važna reforma obrazovanja. Reforma obrazovanja igra odlučujuću ulogu u profilisanju radne snage koja će se lakše integrisati na tržište rada i doći do zaposlenja. Stručno i visoko obrazovanje neosporno predstavljaju područja od posebnog interesa jer direktno pripremaju mlade za tržište rada, ali ono što ovaj dokument želi posebno adresirati je **uloga osnovnog obrazovanja u kreiranju budućeg položaja mladih na tržištu rada**. Naime, analizom podataka koji su prikupljeni kroz ovo istraživanje uočeno je da postoji snažna korelacija između rezultata testiranja učeničkih postignuća nakon završenog osnovnog obrazovanja (PISA test) i stope nezaposlenosti kod mladih u većini zemalja EU. U tom smislu je i zaključak da je za Bosnu i Hercegovinu u ovom momentu reforma obrazovanja i razvoj funkcionalnog znanja kod mladih, uz kombinovanje adekvatnih mjera ekonomske politike, jedini put za dugoročno poboljšanje njihovog položaja na tržištu rada.

1. UVOD

Broj mladih u BiH se konstantno smanjuje, pretpostavlja se da ih je manje za 320.000 u odnosu na 1991. godinu kada je prema popisu stanovništva bilo 1.091.775. osoba u dobi između 15 i 30 godina. Nema dileme da to za svaku zemlju predstavlja teško nadoknativ gubitak imajući u vidu da mladi ljudi, posebno oni koji tek završavaju proces formalnog obrazovanja i traže svoje prvo zaposlenje, predstavljaju izuzetno važan dio populacije jer donose prijeko potrebno novo znanje, ideje i energiju bez kojih ekonomija, kao i društvo u cjelini, ne bi mogli ići naprijed. Kaže se, ne bez razloga, da je ulaganje u mlade istovremeno ulaganje u budućnost. Mnoge ekonomski razvijene države zbog toga ulažu značajna sredstva da mladima omoguće što kvalitetnije obrazovanje i stvore prilike za njihovo zaposlenje, a sve kako bi na najbolji način iskoristile ogroman potencijal koji ova populacija sa sobom nosi.

U Bosni i Hercegovini mlade osobe čine ispod 13% registrovanih zaposlenih ljudi a zvanična stopa njihove nezaposlenosti je nevjerovatnih 63,10²! Radi se o stopi nezaposlenosti koja je rekordna u evropskim okvirima. S druge strane, donosioci odluka i kreatori politika u Bosni i Hercegovini ne čine dovoljno kako bi se ozbiljno i sistemski pristupilo rješavanju ovog problema. Iako postoji deklarativna opredjeljenost svih da se najzad počne baviti ovim pitanjem, konkretne akcije izostaju pa tako imamo situaciju da se ukupna izdvajanja za politike zapošljavanja u proteklih nekoliko godina kreću u rasponu između 1,5% i 1,8% ukupnih budžetskih rashoda što je mizerno u odnosu na veličinu problema³.

Reakcija mladih na ovakav odnos vlasti je stav da je rješenje moguće naći izvan BiH jer ne vide perspektivu u zemlji koja godinama ignoriše njihove probleme. Visoka nezaposlenost, nizak standard i odsustvo pozitivnih signala sa tržišta rada najčešći su razlozi koje mladi ljudi navode obrazlažući činjenicu da žele zauvijek otići iz Bosne i Hercegovine. S druge strane, zbog istorijskog naslijeđa, odgađanja reformi obrazovanja, ali i pogrešne politike plata i zapošljavanja u javnom sektoru, među mladima koji se školuju postoji još uvijek iskrivljena slika o tome da ih idealan posao "čeka" nakon završenog fakulteta. I to najčešće posao u javnoj upravi. Onog trenutka kada se nakon završetka školovanja mladi suoče sa realnošću katastrofalnog stanja na tržištu rada, postaju sve manje zainteresovani da svoju budućnost grade u BiH.

---

² Podaci iz Anekete o radnoj snazi za 2012. godinu

³ Istraživački rad: „Pomažemo li dovoljno mladima koji žele da pokrenu vlastiti posao?“ – Centar za istraživanja i studije GEA, 2012. godina

Analiza Omladinske informativne agencije (OIA) potvrđuje tezu da sve više mladi žele napustiti BiH. U periodu od 2006. do 2012. godine BiH je napustilo najmanje 150.000 mladih koji su se “trbuhom za kruhom” odselili u zemlje zapadne Evrope, Sjevernu Ameriku i Australiju. Da se broj onih koji planiraju da zauvijek napuste BiH ne smanjuje, već naprotiv, povećava, pokazuje i istraživanje UNDP-a iz 2000 godine u kojem negdje oko 62 posto ispitanih u dobi od 15 do 30 godine života izjavilo da namjerava zauvijek otići iz BiH. Taj broj se naglo povećao 2003. godine, kad je 77 posto izjavilo da u ovoj zemlji ne vide nikakvu perspektivu, dok prema posljednjim istraživanjima iz 2012. godine procenat onih koji žele zauvijek napustiti BiH ili otići na duže vrijeme iznosi 81 posto”.⁴

Sigurno je da je nezaposlenost mladih suviše složen problem za Bosnu i Hercegovinu da bi se mogao riješiti jednim projektom ili nizom pojedinačnih aktivnosti. Takođe, ne postoji ni čarobni model koji je moguće preslikati iz jedne zemlje u drugu, ali postoje određeni principi i pristupi koje je moguće slijediti kako bi se došlo do rješenja.

Problem visoke nezaposlenosti mladih Bosna i Hercegovina dijeli sa Evropskom unijom. Uslijed globalne ekonomske krize i Evropska unija je posljednjih godina suočena sa rastućom nezaposlenosti mladih koja je dosegla nivo od skoro 25% što je dva puta više u odnosu na opštu nezaposlenost. Izložena ovom problemu Evropska unija u protekle dvije godine intenzivno pokušava naći odgovore i rješenja za novonastalu situaciju. Jedno od novijih rješenja je program „Garancije za mlade“ koji treba da zaživi od 2014. godine i koji na neki način predstavlja okosnicu budućih mjera u borbi protiv nezaposlenosti mladih u narednom petogodišnjem periodu.

Mogu li predložena rješenja i mjere na nivou Evropske unije biti putokaz za kreiranje politika zapošljavanja mladih i u Bosni i Hercegovini osnovna je tema ovog istraživačkog rada. Istraživanjem, koje je provedeno tokom perioda avgust/decembar 2013. godine, nastojali su se utvrditi elementi sličnosti u položaj mladih na tržištu rada u BiH i Evropskoj uniji, te na bazi zajedničkih karakteristika izdvojiti generalni principi kao i moguća, odnosno, primjenjiva rješenja u Bosni i Hercegovini.

---

⁴ www.oiabih.info

2. NEZAPOSLENOST MLADIH U BIH

Definicija mladih

Mladost se najčešće opisuje kao tranzicijsko razdoblje između djetinjstva i odrasle dobi. Statistički se kao donja granica mladosti najčešće uzima 15 godina života, dok gornja granica varira zaustavljajući se najčešće na 24, a ponekad na 29 ili 34. godini života. Ovaj trend prepoznat je kao "produžena mladost"⁵, jer ga karakteriše sve duže institucionalno obrazovanje, otežano i neadekvatno zapošljavanje, usporeno socio-ekonomsko osamostaljivanje, odlaganje zasnivanja vlastite porodice i slabo uključivanje mladih u društveno odlučivanje.

Standardna definicija Ujedinjenih nacija identifikuje mlade ljude kao osobe od 15 do 24 godina starosti. Međutim, nacionalne definicije mladih mogu znatno da variraju. Kada uzmemo u obzir otežane uslove za postizanje socijalne zrelosti osobe ta granica se na području zemalja Zapadnog Balkana pomjera na gore, pa se tako i starosna granica mladih razlikuje između zemalja:

- Crna Gora: 15 – 29 godina
- Hrvatska: 15 – 30⁶ godina
- Makedonija: 15 – 30 godina
- Srbija: 15 – 30 godina⁷

Zakonom o mladima Federacije Bosne i Hercegovine (*Službene novine Federacije BiH 36/10*) i Zakonom o omladinskom organizovanju Republike Srpske (*Službeni glasnik RS 98/04, 119/08, 1/12*) precizira se da su mladi osobe u životnoj dobi od **navršenih 15 do navršenih 30 godina starosti**. Shodno tome, može se reći da je definicija mladih na području cijele BiH usklađena što je od izuzetne važnosti zbog statističkog praćenja i obrade podataka, kreiranja politika i aktivnih mjera zapošljavanja na tržištu rada.

---

⁵ Ule, M. (1988): *Mladina in ideologija*. Ljubljana: Delavska enotnost.

⁶ Nacionalni program za mlade 2009-2013

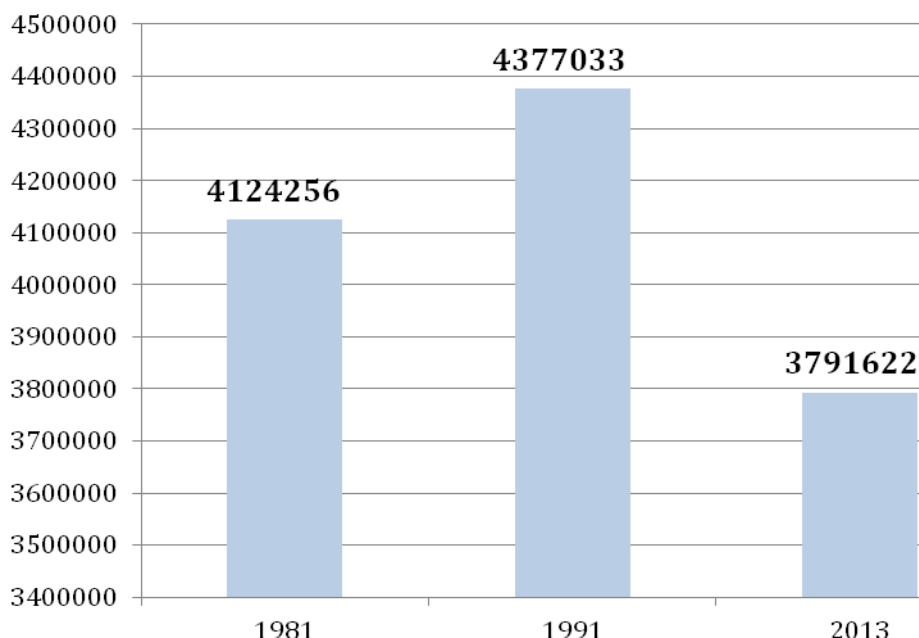
⁷ Nacionalna strategija za mlade RS („Sl. Glasnik RS“ 55/2008)

Osnovni demografski podaci za BiH

Bosna i Hercegovina u posljednje 22 godine, odnosno od posljednjeg popisa stanovništva, nema relevantne statističke podatke koji bi se odnosili na demografske promjene u zemlji, stvarnu sliku o broju, strukturi, ekonomskom, obrazovnom i svakom drugom aspektu svojih građana.

Prema preliminarnim podacima nedavno provedenog popisa stanovništva, u Bosni i Hercegovini živi **3.791.622 stanovnika** od čega 2.371.603 u Federaciji BiH, 1.326.991 u Republici Srpskoj a 93.028 u Brčko Distriktu. U odnosu na prethodna dva popisa iz 1981 i 1991 godine, broj stanovnika je značajno manji što pokazuje sljedeći grafikon.

Grafikon 1: Ukupan broj stanovnika u Bosni i Hercegovini

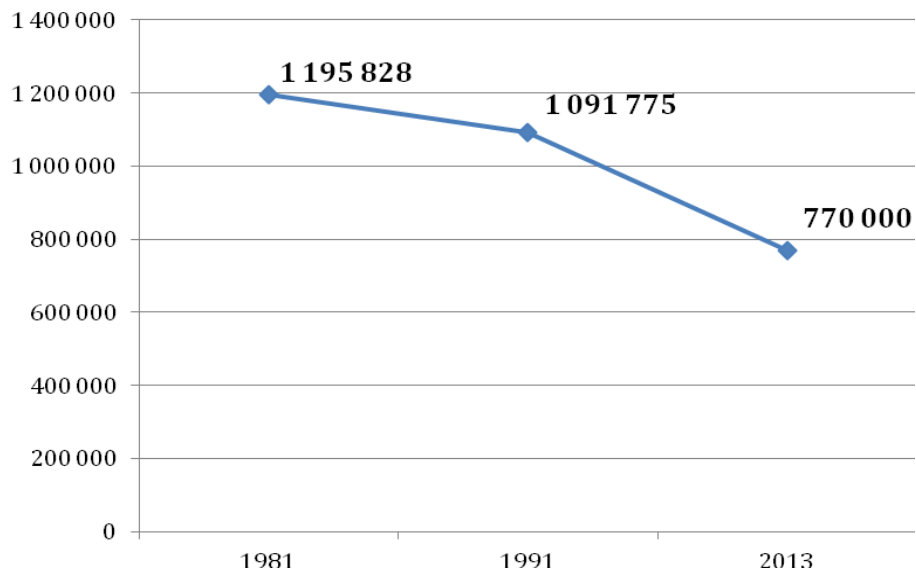
Izvor: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine

Uporedo sa smanjenjem ukupnog broja stanovnika došlo je i do značajnog smanjenja populacije mladih. Iako preliminarni rezultati provedenog popisa još uvijek ne daju podatke o broju mladih, procjene govore da u ovom trenutku u Bosni i Hercegovini živi manje od 800.000 osoba starosti između 15 i 30 godina. Pretpostavlja se da je ukupan broj mladih osoba u BiH oko 770.000, što je za 321.775 manje nego 1991. godine kada je bilo 1.091.775.⁸ Ovaj podatak ima posebnu težinu imajući u vidu da su mladi ljudi za svako

⁸ www.mladi.gov.ba preuzeto 06.11.2013.

društvo izuzetno važan dio populacije jer donose prijeko potrebno novo znanje, ideje i energiju bez kojih ekonomija, kao i društvo u cjelini, ne bi mogli ići naprijed.

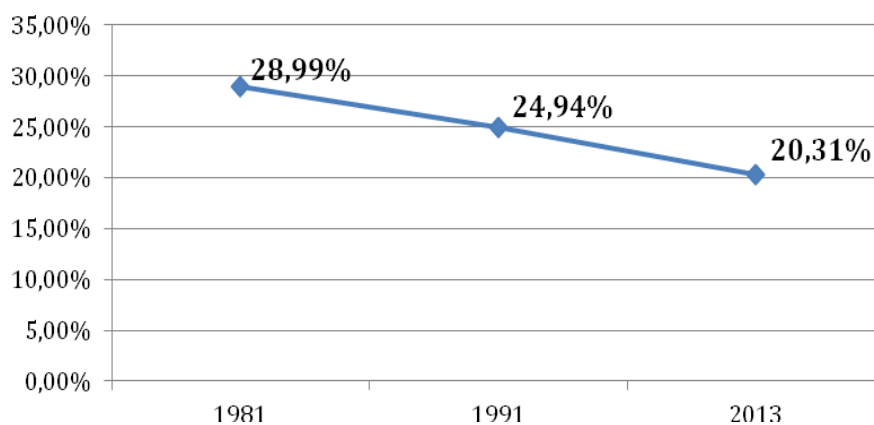
Grafikon 2: Broj mladih (15-30 godina) u Bosni i Hercegovini

Izvor: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine

Ono što dodatno brine je činjenica da se uporedo sa opadanjem ukupnog broja stanovnika konstantno smanjuje i udio mladih u ukupnoj populaciji što statistiku čini mnogo gorom.

Grafikon 3: Učešće mladih u ukupnoj populaciji u Bosni i Hercegovini

Podaci iz 1981. godine pokazuju da je učešće mladih u ukupnoj populaciji te godine bilo blizu 30% dok je danas tek svaki 5 stanovnik Bosne i Hercegovine unutar starosne granice između 15 i 30 godina. Ako se tome dodaju projekcije koje govore o nastavku negativnog

trenda i daljnjem smanjenju broja mladih u BiH do 2015. godine⁹, onda je potpuno jasno zbog čega su potrebne hitne reakcije i djelovanje bez odlaganja.

Prema demografskoj studiji "*Stanovništvo Svijeta*" iznesena je pretpostavka da će 2050. godine u BiH živjeti manje od 3,3 miliona stanovnika. Trenutno je broj rođenih po jednoj ženskoj osobi u BiH 1,2, dok u Hrvatskoj i Sloveniji, primjera radi, ova brojka iznosi 1,5, a u Srbiji 1,4. Prosjek u zemljama Evropske unije iznosi 1,6 djece po ženskoj osobi. Francuski Institut demografskih studija (INED) svrstao je BiH među ekstremne slučajeve kada je riječ o broju djece po jednoj ženi. Broj novorođenih osoba manji je od broja umrlih, i ovakav demografski trend se opisuje terminom „starenje stanovništva“, a što jednostavno podrazumijeva smanjenje udjela mlađih populacijskih grupa u odnosu na starije u ukupnoj populaciji.

Položaj mladih na tržištu rada u BiH

Opšte stanje na tržištu rada u Bosni i Hercegovini je godinama unazad veoma složeno. Recesija i globalna ekonomska kriza dodatno su oslabile privredu i negativno uticale na ionako tešku socio-ekonomsku situaciju što je dovelo do značajnih pogoršanja na tržištu rada. Tokom posljednje tri godine svi najvažniji pokazatelji stanja na tržištu rada imaju negativne rezultate. Evidentan je porast nezaposlenosti, smanjenje zaposlenosti i ogroman broj neaktivnog stanovništva o čemu svjedoče zvanični podaci i evidencije zavoda za zapošljavanje, kao i podaci iz ankete o radnoj snazi koja se često uzima kao vjerodostojniji prikaz stanja na tržištu rada.

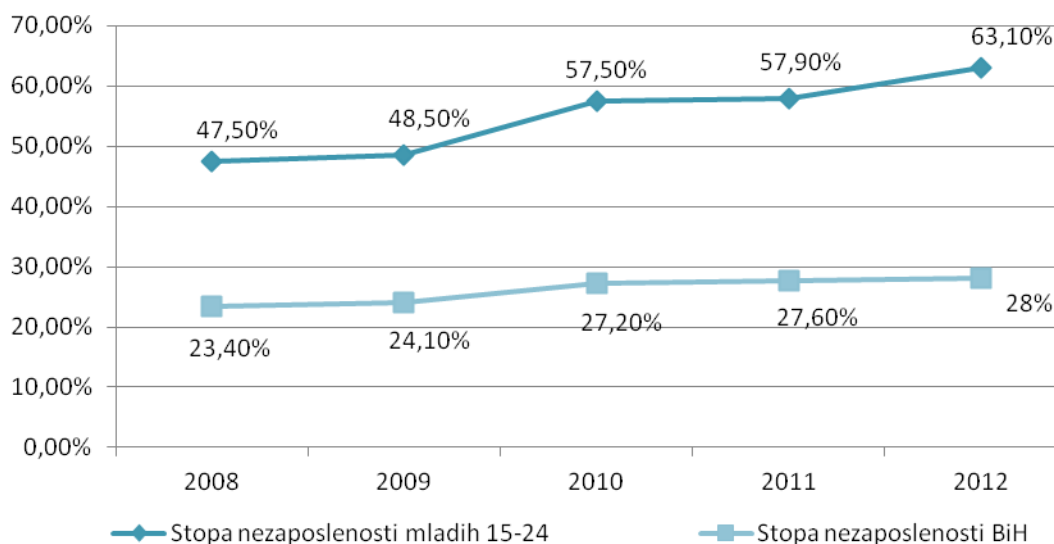
Međutim, ono što posebno brine je nesrazmjerno veliki udio mladih u ukupnoj nezaposlenosti. Ako se pažljivije pogleda nezaposlenost među različitim starosnim grupama onda se može uočiti da je **stopa nezaposlenost najveća među mladim osobama starosti 15 do 24 godine iznosila nevjerovatnih 63,10% posto u 2012. godini!**

Nezaposlenost mladih je, može se slobodno reći, najveći problem u državi u posljednjih nekoliko godina i to jasno ilustruju podaci na sljedećem grafikonu.

---

⁹ Youth Labour Markets in Bosnia and Herzegovina, Niall O'Higgins, International Labour Office, Employment Programme, Subregional Office for Central and Eastern Europe, Budapest: ILO, 2009 (prev.)

Grafikon 4. – Nezaposlenost mladih u odnosu na opštu nezaposlenost

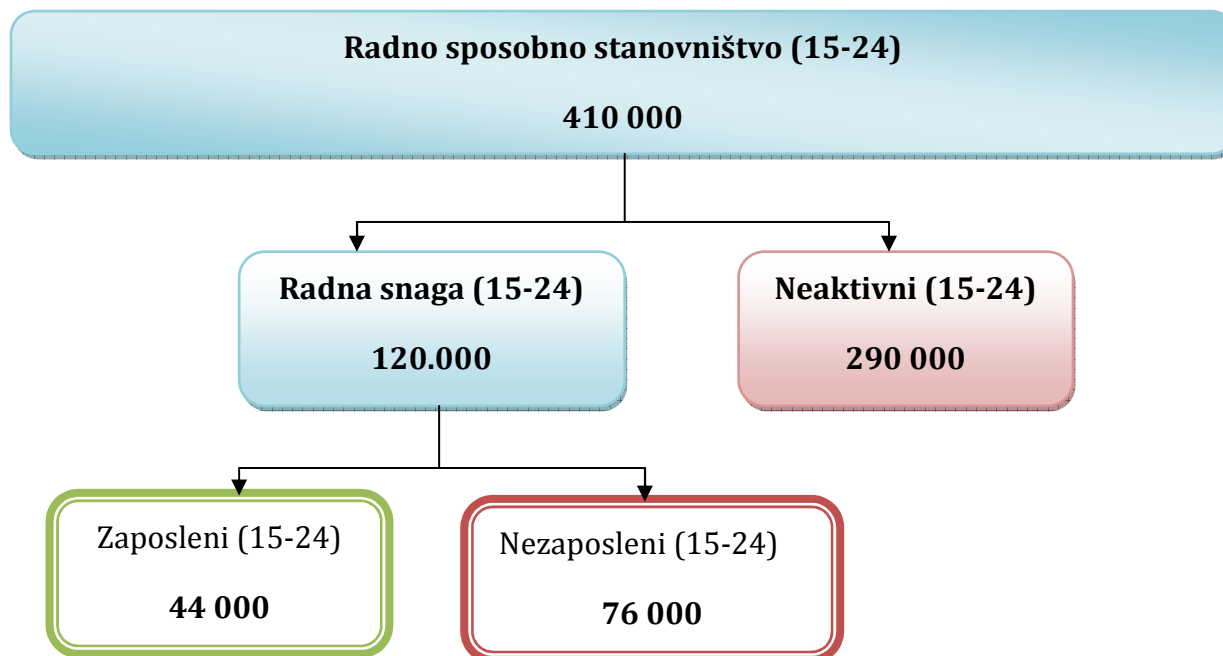
Izvor: Anketa o radnoj snazi Bosne i Hercegovine 2008-2012. godina

Nema sumnje da su negativne promjene na tržištu rada najviše pogodile mlade. Primjera radi, broj zaposlenih mladih osoba (15-24 godina starosti), se značajno smanjio u 2012 godini i to na 44.000 u odnosu na 2011. godinu kada ih je bilo 53.000 zaposlenih. Takođe, u 2012. godini se u odnosu na 2011. godinu povećao broj nezaposlenih osoba za 3.000, a broj neaktivnih osoba je značajno porastao i to za nevjerojatnih 13.000! Dodatno zabrinjava činjenica da se radi o negativnom trendu koji je prisutan već nekoliko godina unazad i koji je jednako zastupljen bilo da se radi o nezaposlenosti, zapošljavanju ili stopi aktivnosti.

Podaci Agencije za statistiku BiH za 2012. godinu¹⁰ pokazuju detaljniju strukturu radno sposobnog stanovništva dobi od 15-24 godine u 2012. godini. Prema tim podacima u Bosni i Hercegovini je u 2012. godini bilo nešto više od 410.000 osoba dobi od 15-24 godine koje su radno sposobne, od čega je samo 120.000 njih bilo ekonomski aktivno, odnosno, ili su imale zaposlenje ili su bile nezaposlene ali su aktivno tražile posao. Podatak koji je alarmantan i koji traži hitno djelovanje je broj od 290.000 neaktivnih, mladih osoba koje su obeshrabrene da traže posao ili iz nekog drugog razloga ne žele zaposlenje. Veoma je upečatljivo da visoka stopa neaktivnosti za mlade od 15-24 za rezultat ima izrazito nisku stopu zaposlenosti (svega 10,3%), stoga je neophodno za mlade koji su neaktivni osmisliti dodatne načine motivacije i mnogo više pažnje posvetiti aktivnim mjerama zapošljavanja.

¹⁰ Agencija za statistiku BiH, tematski bilten br. 10, Anketa o radnoj snazi za 2012. godinu

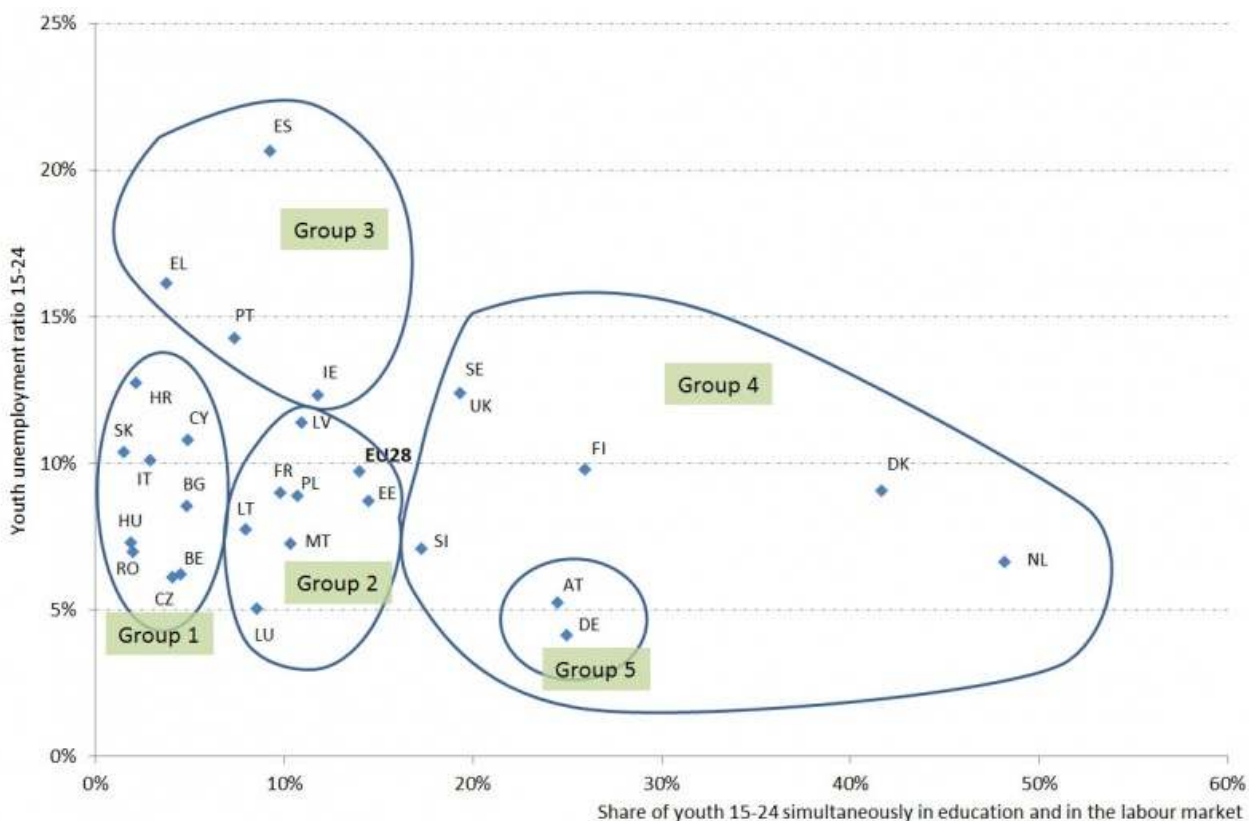
Grafikon 5: Struktura radno sposobnog stanovništva dobi (15-24) u 2012. godini¹¹

Prikazana struktura tržišta rada upečatljivo ilustruje dva ozbiljna problema, **ogromnu nezaposlenost i izrazitu neaktivnost populacije dobi od 15 do 24. godine**. Ovdje treba naglasiti da u kategoriju neaktivnih, prema ILO metodologiji koja se koristi tokom izrade ankete o radnoj snazi, ulaze i mladi koji se školuju (studiraju) a koji nemaju posao niti ga traže. Prema statističkim podacima u školskoj 2012/2013 godini u BiH bilo je upisano oko 166.000 srednjoškolaca i 116.000 studenata što je oko 282.000 mladih u dobi od 15 i više godina koji se školuju. Ti podaci otvaraju novi problem a to je izuzetno niska aktivnost mladih koji studiraju. Za razliku od pojedinih evropskih zemalja, u Bosni i Hercegovini je veoma mali broj mladih koji tokom studiranja istovremeno i rade ili barem pokušavaju naći posao. O tome govore i podaci iz grafikona broj 6 na kojem je prikazano učešće mladih koji istovremeno rade i školuju se, po zemljama Evropske unije. Na grafikonu je vidljivo da, primjera radi, Hrvatska koja ima sličnu strukturu tržišta rada kao i BiH, ima izuzetno nisku stopu ekonomske aktivnosti mladih kojih se školuju. Hrvatska takođe spada u red zemalja koje karakteriše visoka stopa nezaposlenosti mladih i istovremeno njihova veoma niska ekonomska aktivnost, za razliku od zemalja poput Austrije, Finske, Njemačke, Danske i Holandije gdje su mladi veoma aktivni i gdje je preko 20% pa čak i preko 40% (Danska i Holandija) mladih koji istovremeno rade i školuju se.

¹¹ Nedostaju podaci za grupu mladih od 24-29 godina, jer Agencija za statistiku BiH u ovom izvještaju daje samo pregled za osobe dobi od 25-49 godina, kao sljedeću starosnu grupu.

Grafikon 6: Procenat mladih (15-24) koji u isto vrijeme rade i školuju se (po zemljama članicama EU)

Izvor: EUROSTAT

Razlozi zbog kojih je veliki procenat neaktivnih među mladima, a posebno među studentskom populacijom, su višestruki. Svakako da su najdublji korijeni u nerazvijenoj ekonomskoj strukturi i smanjenim prilikama za zapošljavanje, u obrazovnom sistemu ali i u istorijskom naslijeđu i tradiciji gdje je uobičajeno da roditelji izdržavaju djecu sve dok studiraju.

Bez obzira što se navedeni prikaz odnosi samo na mlade između 15 i 24 godine i ne uključuje osobe od 25 do 30 godina koji po definiciji takođe pripadaju kategoriji mladih, to mnogo ne mijenja opštu sliku kada je u pitanju njihova pozicija na tržištu rada u Bosni i Hercegovini. Ako se u razmatranje uzmu podaci entitetskih statističkih zavoda i zavoda za zapošljavanje koji detaljnije klasifikuju podatke o nezaposlenim i zaposlenim osobama u Republici Srpskoj i Federaciji BiH, primijetiće se da je situacija u oba entiteta gotovo identična. Treba napomenuti da zvanična evidencija javnih službi za zapošljavanje ne

definiše mlade koji se školuju kao osobe koje imaju status nezaposlenih lica iako su, *de facto*, ekonomski neaktivne.

Republika Srpska

U biltenu Republičkog zavoda za statistiku RS data je klasifikacija nezaposlenih mladih osoba prema dobi, ako uporedimo decembar 2009. godine kada je bilo 42.985 mladih osoba koje su nezaposlene i decembar 2012. godine, možemo zaključiti da se broj nezaposlenih povećao za 3.106 osoba.

Od ukupnog broja registrovanih nezaposlenih mladih osoba na evidenciji rada u RS najviše ima osoba sa KV 16.837 ili 36,5%, zatim slijede osobe sa SSS, kojih ima 15.359 ili 33,3%. Najmanje nezaposlenih ima sa VKV, svega 0,08%. U decembru 2012. godine najmanje nezaposlenih mladih osoba je bilo sa VKV, njih svega 36, a najviše nezaposlenih mladih osoba odnosno 32.196 ili 69,85% je bilo sa KV i SSS (trogodišnja i četverogodišnja stručna sprema), dok je sa VSS bilo 16,27% mladih nezaposlenih osoba. Posebno zabrinjava podatak **da je 5.547 ili 12% prijavljenih nezaposlenih osoba bez ikakvih kvalifikacija!**

Kada se analiziraju podaci o dužini čekanja na evidenciji nezaposlenih, može se vidjeti da **čak 58,5% mladih traži posao duže od godinu dana** a da je svaka deveta mlada osoba na evidenciji Zavoda za zapošljavanje duže od 3 godine.

Tabela 7. – Podaci o nezaposlenosti mladih(15-29) u Republici Srpskoj

Dužina čekanja na evidenciji ZZZRS prema kvalifikacionoj strukturi 31.12.2012								
Broj mjeseci	Obrazovna struktura							Ukupno
	NK	NSS	KV	SSS	VKV	VŠS	VSS	
0 do 6	1.094	48	4.131	4.641	11	101	3027	13.053
6 do 9	293	15	1.007	1.122	3	25	660	3.125
9 do 12	357	17	986	959	4	27	613	2.963
12 do 18	575	29	1.896	2.168	3	59	1530	6.260
18 do 24	409	23	1.177	1.164	2	60	524	3.359
24 do 36	749	46	2.154	1.991	6	71	725	5.742
36 do 60	1.038	68	2.816	2.025	2	91	376	6.416
60 do 84	570	48	1394	817	1	26	33	2.889
84 do 108	317	32	855	371	3	7	11	1.596
preko 108	145	16	421	101	1	2	1	687

Izvor: Republički zavod za statistiku Republike Srpske

Federacija BiH

Kada je u pitanju Federacija BiH situacija je veoma slična, barem kada se radi o stopi nezaposlenosti mladih. Prema evidenciji Federalnog zavoda za zapošljavanje, u decembru 2012. god bilo je ukupno 131.110 nezaposlenih mladih osoba (15-29). U biltenu Federalnog zavoda za zapošljavanje data je klasifikacija nezaposlenosti mladih osoba prema dobi, spolu i obrazovanju, ali bez klasifikacije prema dužini čekanja na posao za ovu populaciju.

Od ukupnog broja registrovanih nezaposlenih mladih osoba u dobi od 15-29 godina na evidenciji rada FZZZ najviše ima osoba sa KV (što podrazumijeva trogodišnje srednje obrazovanje), čak 51 525 ili 39,29%, zatim slijede osobe sa SSS, kojih ima 46 789 ili 35,68%, od čega su 52,95% žene. Najmanje nezaposlenih mladih osoba je sa VKV, svega njih 40, a najviše, odnosno 75%, sa KV i SSS (trogodišnja i četverogodišnja stručna sprema).

Tabela 8. – Podaci o nezaposlenosti mladih (15-29) u Federaciji BiH

Dob		Ukupno	Stepen stručnog obrazovanja FBiH – Decembar 2012 ¹²							
			VSS	VŠS	SSS	NSS	VKV	KV	PKV	NKV
15-19 god	Ukupno	13.249	0	0	3.309	7	2	7.337	47	2.547
	Muški	7.263	0	0	1.698	5	0	4.667	27	866
	Ženski	5.986	0	0	1.611	2	2	2.670	20	1.681
20-24 god	Ukupno	56.335	3.765	408	24.749	30	14	21.890	191	5.288
	Muški	28.999	1.069	142	12.346	19	9	13.186	105	2.123
	Ženski	27.336	2.696	266	12.403	11	5	8.704	86	3.165
25-29 god	Ukupno	61.526	10.502	1.424	18.728	8	24	22.298	274	8.268
	Muški	27.599	3.268	454	7.965	5	15	12.146	158	3.588
	Ženski	33.927	7.234	970	10.763	3	9	10.152	116	4.680
TOTAL	Ukupno	131.110	14.267	1.832	46.786	45	40	51.525	512	16.103
	Muški	63.861	4.337	596	22.009	29	24	29.999	290	6.577
	Ženski	67.249	9.930	1.236	24.777	16	16	21.526	222	9.526

Izvor: Federalni zavod za zapošljavanje

Kada uporedimo registrovanu nezaposlenost mladih za mjesec decembar 2012 u RS kada je bilo 46.091 osoba i u FBiH 131.110 osoba, evidentno je da je u apsolutnom iznosu u FBiH bilo 2,8 puta više nezaposlenih mladih osoba u dobi od 15-29 godina. U oba entiteta najviše nezaposlenih prema kvalifikacijama je sa KV, zatim sa SSS, a najmanje sa VKV. Ukupna nezaposlenost mladih od 15-29 godina u oba entiteta u decembru 2012 godine je bila

¹² Bilten Federalnog zavoda za zapošljavanje Sarajevo br. 12/12, januar 2013. www.fzzz.ba (pristupljeno: 14.10.2013.)

177.201 osoba i iznosila je 56,8% (bez podataka za Brčko Distrikt). Treba, međutim, posebnu pažnju obratiti na podatak da je u posljednjih nekoliko godina **izrazito rasla stopa rasta nezaposlenih sa VSS** gdje se nalazi i značajan broj mladih, sa cca 18.000 nezaposlenih u 2010. godini na preko 36.000 lica sa VSS koliko ih je bilo na evidencijama oba zavoda u oktobru 2013. godine.

Prema tome, bez obzira da li se radi o podacima na osnovu anketne nezaposlenosti ili registrovane (administrativne) nezaposlenosti, statistika jasno ukazuje na nekoliko ključnih problema kada je u pitanju položaj mladih na tržištu rada:

- ogroman broj nezaposlenih, posebno u dobi između 15. i 24. godine;
- značajan procenat onih koji na posao čekaju duže od jedne godine (preko 58% u Republici Srpskoj)
- veliki broj mladih bez ikakvih kvalifikacija (preko 5.000 osoba samo u RS) koji se nalaze na evidencijama zavoda za zapošljavanje;
- izrazit rast nezaposlenih sa VSS kvalifikacijama i očekivanje nastavka toga trenda;
- zabrinjavajući broj neaktivnih koji se iz godine u godinu povećava.

Jedna od manjkavosti brojnih analiza ovog tipa je što se najčešće baziraju samo na statističkim podacima i službenim evidencijama. Ono što se međutim često zaboravlja pri pokušaju predstavljanja položaja mladih na tržištu rada je dobijanje mišljenja njih samih, odnosno ispitivanje stavova mladih kada je u pitanju njihov položaj na tržištu rada. U tom kontekstu svakako treba pomenuti rezultate kvantitativnog istraživanja „**Glasovi mladih**“¹³ koje je proveo UN u BIH 2011/2012. godine na uzorku od 2.360 mladih u dobi od 15-30 godina i poredio sa sličnim istraživanjem GTZ-a iz 2008. godine. Kroz ovo istraživanje ispitani su stavovi mladih kada je u pitanju obrazovanje, mogućnost zapošljavanja, dužina traženja posla nakon završene škole, osnivanje porodice, volonterizam, aktivnost/neaktivnost na tržištu rada, spremnost za napuštanje BIH i sl.

Primjera radi, kao **najvažniji problem, 74 posto mladih, navodi nezaposlenost**, 19 posto je izjavilo da se društvo nedovoljno brine za društvene probleme mladih. Poražavajući je podatak da **79 posto ispitanika smatra da obrazovanje koje imaju ili stižu neće nikako ili će im samo donekle omogućiti zaposlenje**. Kada je riječ o praktičnoj nastavi 52 posto ispitanika nije imalo ovaj vid nastave, što za posljedicu ima loše kvalifikovan stručni kadar koji ne odgovara tržištu rada. Vrijedan pomena je i podatak da

¹³ http://www.unicef.org/bih/ba/media_20380.html (pristupljeno 14.10.2013.god.)

samo 35 posto ispitanika traži posao, dakle aktivni su na tržištu rada, a **62 posto ispitanika ove dobne skupine su obeshrabreni i uopšte ne traže posao** što potpuno korespondira sa podacima iz zvaničnih statistika. Broj mjeseci provedenih u traženju posla nakon školovanja je najčešće u prosjeku 16 mjeseci. Poređenja radi, prosječan period nezaposlenosti u 2008. godini bio je 36 mjeseci, dok se u 2011/12 smanjio na 26 mjeseci. Prema ovom istraživanju 58 posto mladih je registrovano na biroima za zapošljavanje u 2011/12, a samo 8 posto mladih su korisnici vladinih programa za zapošljavanje. Oko 42 posto ispitanika izrazilo je spremnost da ode u inostranstvo na duže vrijeme ili zauvijek. Podatak da 43 posto mladih smatra da će životni standard u budućnosti biti lošiji ili isti, govori u prilog da mladi nemaju vjere u državne politike koje bi trebale da doprinesu rješavanju njihovih osnovnih problema.

Od onih koji su zaposleni, samo 50 posto ispitanika je zaposleno u svojoj struci. Ovo je takođe izuzetno loš podatak, jer pored velike nezaposlenosti činjenica da osoba neće raditi u struci, može doprinijeti razočarenju i obeshrabrenju u traženju posla, odnosno, odluci da se posao u struci pokuša naći u nekoj drugoj državi.

Kada govorimo o potrebama tržišta rada potrebno je analizirati šta se to „proizvodi“ u obrazovnom sistemu. U 2012/2013. godinu upisano je 166.662 učenika u 309 srednjih škola.¹⁴ Međutim, već na prvi pogled vidi se da je čak 52% njih upisano u tehničke škole iako najviše tih kadrova ima među nezaposlenima. Pored toga, samo 25% upisuje gimnazije što će značiti da će uglavnom oni moći kasnije nastaviti i studije te imati bolju poziciju na tržištu rada, a $\frac{3}{4}$ će puno teže to moći. Također, primjetan je i obrazac otvaranja smjerova u školama ne u skladu sa potrebama na tržištu rada već u zavisnosti koje nastavničke kadrove određena škola ima u tom trenutku.¹⁵ Jedino Republika Srpska ima poseban odbor za upisnu politiku, ali u nedostatku direktne saradnje sa poslodavcima kao i strateških dokumenata za razvoj ekonomije gotovo je i nemoguće predvidjeti dugoročne potrebe na tržištu rada. Ipak, statistika nezaposlenih barem može sugerisati koga ima previše i koji kadrovi se najteže zapošljavaju, što se također u većoj mjeri ne uzima u obzir tokom definisanja upisne politike i kreiranja smjerova u srednjim školama i u visokoobrazovnim institucijama.

Pored toga, bitan je naravno i kvalitet obrazovnog sistema. Svjetska banka je u nizu izvještaja potvrdila vezu između nivoa vještina kod mladih i nivoa zaposlenosti odnosno nezaposlenosti. Bosna i Hercegovina je i dalje žrtva rudimentarnog sistema obrazovanja

---

¹⁴ Agencija za statistiku BiH, Statistika obrazovanja 6.12.2013.

¹⁵ OIA: Mogućnosti i značaj zapošljavanja mladih i razvoja omladinskog poduzetništva u BiH, 2006, ali i niz drugih istraživanja o vezi između tržišta rada i obrazovanja.

koji ne može pratiti trendove i ponuditi mladima vještine za „novu ekonomiju“ (analiziranje podataka i informacija, kreativno razmišljanje, komunikacijske i druge interpersonalne vještine itd.) što ograničava mogućnosti zapošljavanja mladih.¹⁶

3. KAKO INSTITUCIJE NA TRŽIŠTU RADA U BIH POMAŽU MLADIMA?

U skladu sa postojećim zakonskim propisima u Bosni i Hercegovini, ključne institucije koje djeluju na tržištu rada i provode aktivne politike zapošljavanja su Federalni zavod za zapošljavanje i kantonalne službe zapošljavanja u Federaciji BiH, Zavod za zapošljavanje Republike Srpske u RS i Zavod za zapošljavanje Brčko Distrikta BiH.

U narednom tekstu dat je prikaz najvažnijih mjera i programa koji se provode od strane ovih institucija a koji imaju za cilj poboljšanje položaja mladih na tržištu rada.

Mjere podrške zapošljavanja mladih u FBiH¹⁷

NAZIV PROGRAMA/MJERE	OPIS I OSTVARENI REZULTATI
<i>Program sufinansiranja zapošljavanja mladih osoba bez radnog iskustva</i>	Programom je omogućeno zapošljavanje, tj. sticanje prvog radnog iskustva za 875 mladih nezaposlenih osoba kod 404 poslodavca. Ukupna vrijednost ovog višegodišnjeg programa je 4.782.250 KM, od čega je u 2012. godini iskorišteno I poslodavcima isplaćeno 871.250 KM.
<i>Program sufinansiranja zapošljavanja mladih osoba bez radnog iskustva „400+“</i>	Cilj Programa je da se omogući prvo zapošljavanje za osobe dobi do 30 godina, sa srednjom (III i IV stepen), višom i visokom stručnom spremom, bez radnog iskustva, a koje su prijavljene na evidenciju nezaposlenih u Federaciji BiH. Programom, koji je realiziran posredstvom kantonalnih službi za zapošljavanje, omogućeno je sufinansiranje zapošljavanja: <ul style="list-style-type: none"> • <i>osoba srednje stručne spreme (III i IV stepen) u trajanju od šest mjeseci u neto iznosu od 402 KM mjesečno</i> • <i>osoba više i visoke stručne spreme u trajanju od 12</i>

¹⁶ Nezaposlenost mladih u Bosni i Hercegovini, trenutna situacija, izazovi i preporuke, Erol Mujanović, Friedrich Ebert Fondacija, 2013.

¹⁷ Program rada FZZZ za 2013.

	<p><i>mjeseci u neto iznosu od 563 KM mjesečno.</i></p> <p>Kao rezultat ovog programa zaposlene su 323 osobe koje u prosjeku imaju 24 godine, a na evidenciji nezaposlenih su provele dvije i po godine.</p>
<p><i>Program "Prilika za sve"</i></p>	<p>Cilj: Ovaj program se sprovodi radi jačanja konkurentnosti nezaposlenih osoba na tržištu rada, sprečavanja dugotrajne nezaposlenosti te stvaranja uslova za sticanje prvog radnog iskustva, kao i podsticanja zapošljavanja drugih teško zapošljivih kategorija nezaposlenih osoba.</p> <p>Iznosi podsticaja: u rasponu od 1.920 KM, za radnike bez kvalifikacije do 3.150 KM, za radnike više i visoke stručne spreme, s tim da je osnovni iznos uvećan od 5% do 10% za posebne kategorije radi kriterija socijalne osjetljivosti.</p> <p>Financijska sredstva: Za realizaciju ovog programa odobrena su sredstva u iznosu od 4.617.806,80 KM za zapošljavanje 1.647 osoba kod 366 poslodavaca.</p> <p>Do kraja 2012 isplaćena su sredstva u iznosu od 548.094 KM.¹⁸</p>
<p><i>Program jačanja konkurentnosti na tržištu rada – "Prvo radno iskustvo"</i></p>	<p>Trajanje programa : 2012-2013</p> <p>Cilj: Osposobljavanje za rad u struci i prvo radno iskustvo Ciljna grupa: 1.000 nezaposlenih mladih osoba (500 sa III i IV i 500 sa VI i VII stepenom stručne spreme).</p> <p>Financijska sredstva: Za realizaciju Programa osigurano je 4.554.000 KM.</p>
<p>Programa sufinansiranja samozapošljavanja mladih „Omladinsko poduzetništvo“</p>	<p>Trajanje programa: 2012-2015.</p> <p>Cilj: Program kojim se novčano pomaže pokretanje vlastitog biznisa (sufinansiranje troškova registracije, nabavke sredstava za rad, repromaterijala i potrebne opreme te dijela zakonom propisanih doprinosa i poreza iznose 7.000 KM po osobi.</p> <p>Ciljna grupa su mlade osobe dobi do 35 godina, koje</p>

¹⁸ Izvještaj o radu za 2012, FZZZ (Tabela 7.), dostupno na www.fzzz.ba

	<p>će po odobravanju poslovne ideje registrirati i održavati vlastiti biznis najmanje 12 mjeseci. Od 145 odobrenih zahtjeva čije su poslovne ideje ocijenjene najboljim, do kraja 2012. godine realizirane su 132 poslovne ideje i za njih su isplaćena sredstva u iznosu od 462.000 KM¹⁹, što je oko 45% ukupno odobrenih sredstva.</p>
<p><i>Program zadržavanja i zapošljavanja mladih (YERP), podržanog od UNDP MDGF</i></p>	<p>Period 2012-juni 2013</p> <p>Cilj ovoga programa je da se poveća kapacitet obrazovnog sistema i lokalnih zajednica za poboljšanje zapošljavanja mladih i osnaži rad službi za zapošljavanje.</p> <p>Ciljna grupa: mladi od 15-30 godina.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Otvoreno je devet centara za informiranje, savjetovanje i obuku (CISO) u Federaciji BiH pruža usluge mladim nezaposlenim osobama dobi do 30 godina. • 5.074 osobe su pohađale Info seminar, • radionice za pisanje biografije i popratnog pisma 3.034 osobe, • radionice pripreme za razgovor sa poslodavcem 2.520 osoba. • 3.896 osoba je koristilo uslugu individualnog savjetovanja, pri čemu je izrađen plan zapošljavanja za 1.961 osobu. • 1.321 osoba dobila je informacije o regularnim migracijama. • 404 osoba su pohađale obuku iz stranih jezika • pohađalo je, a 440 IT. <p>Broj korisnika CISO koji su pronašli zaposlenje je 936, dok je 288 korisnika usluga volontiralo.</p>
<p><i>Projekat GOPA-e zapošljavanja mladih u BiH (YEP) kojeg financira SDC</i></p>	<p>Trajanje: 2012-2014</p> <p>U sklopu ovog projekta u 2012 godini je otvoreno sedam klubova za traženje posla pri biroima za</p>

¹⁹ Ibid.

	<p>zapošljavanje u sedam kantona. Klubovi funkcioniraju kroz tri segmenta: grupa za podršku, radionice za sticanje vještina potrebnih za traženje posla te informisanje o slobodnim radnim mjestima. Ukupan broj korisnika ovih klubova u 2012 bio je 407. Zaposlenje je pronašlo 85 korisnika klubova za traženje posla, a 32 njih je volontiralo. Izrađen je novi web portal za Federalni zavod za zapošljavanje, te su organizirana četiri foruma zapošljavanja mladih, na kojima su se okupili relevantni predstavnici vladinog i nevladinog sektora.</p>
<p><i>Projekat GIZ-a "Podrška obrazovanju odraslih u Bosni i Hercegovini 2012-2016"</i></p>	<p>Cilj ovog projekat je da se izradi jedinstvena baza podataka o organizatorima obuke za odrasle u Bosni i Hercegovini sa korisnim informacijama o mogućnostima sticanja dodatnih znanja i vještina potrebnih na tržištu rada. Baza podataka www.obuke.ba dostupna je od ove godine i namijenjena je poslodavcima, nezaposlenim i svim drugim zainteresiranim.</p>
<p><i>Sajmovi zapošljavanja</i></p>	<p>Federalni zavod je u skladu sa programskim aktivnostima podržao održavanje sajмова zapošljavanja koje su organizirale kantonalne službe za zapošljavanje. npr Regionalni sajam zapošljavanja Tuzla, Treći sajam zapošljavanja u SBK, šesti sajam zapošljavanja Kanton Sarajevo, Job fair '12 iskoristi svoju šansu i dr. Nema podataka da li su izdvojena neka finansijska sredstva.</p>

Ovdje posebno treba izdvojiti programe Federalnog zavoda za zapošljavanje koji nisu bili namijenjeni samo mladima ali mogu poslužiti kao primjer dobrih intervencija na tržištu rada sa značajnim efektima i za mlade.

Projekat „Stručno osposobljavanje i zapošljavanje šivača autopresvlaka“

Predstavnici Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona, Ministarstva privrede Srednjobosanskog kantona, Federalnog zavoda, Službe za

zapošljavanje Srednjobosanskog kantona, općine Travnik, Mješovite srednje tehničke škole Travnik, Regionalne ekonomske zajednice (REZ) te Američke agencije za razvoj (USAID) potpisali su Memorandum o razumijevanju u implementaciji projekta „*Stručno osposobljavanje i zapošljavanje 600 šivača za potrebe kompanije Prevent Travnik d.o.o.*“, čime su stvoreni preduvjeti za realizaciju tog projekta. Projektom je predviđeno stručno osposobljavanje 600 nezaposlenih osoba u zvanje *šivač autopresvlaka* i njihovo zapošljavanje u pomenutoj kompaniji. Ukupna vrijednost Projekta je 289.956 KM, odnosno 483,26 KM po učesniku obuke, a Federalni zavod je obezbijedio 110.150 KM.

Projekat „Stručno osposobljavanje i zapošljavanje kandidata za zanimanja kovač, CNC operater i mehatroničar“

Federalni zavod je učestvovao u sufinansiranju projekta „*Stručno osposobljavanje i zapošljavanje kandidata za zanimanja kovač, CNC operater i mehatroničar*“, koji realizira Regionalna razvojna agencija NERDA. U realizaciji Projekta, pored Federalnog zavoda, učestvuju USAID, Općina Kalesija, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona, Služba za zapošljavanje Tuzlanskog kantona, Mješovita srednja elektrotehnička škola Tuzla, Mješovita srednja škola Kalesija i preduzeće UNIS TOK d.o.o. Kalesija. Stvoreni su uvjeti da se za razvojne potrebe preduzeća UNIS TOK d.o.o. Kalesija, vodećeg proizvođača i izvoznika dijelova za ležajeve u autoindustriji, u narednoj godini stručno osposobi i zaposli 100 kovača, CNC operatera i mehatroničara. Učešće Federalnog zavoda je iznosilo 30.000 KM.

Pored programa na razini Federacije BiH, pojedini kantoni tj. kantonalni zavodi za zapošljavanje imaju svoje programe aktivnih mjera koje zavise od kantona do kantona, a uglavnom je riječ o sličnim vrstama kao što su i na razini Federacije. Također, važno je spomenuti i ulogu Federalnog ministarstva razvoja i poduzetništva koje svake godine raspisuje javni poziv za poticaje poduzetništvu mladih. Izdvojena sredstva u 2012. godini su bila svega 200.000KM. Odobreno je 30 projekata od ukupno 134 aplikacije. Pojedini kantoni u okviru odjela za privredu također imaju određena sredstva za poticanje razvoja poduzetništva.

Mjere podrške zapošljavanja mladih u RS

Mjere aktivne politike zapošljavanja kao instrument djelovanja u 2012/13. godini faktički predstavljaju nastavak započelih mjera i aktivnosti utvđenih Strategijom zapošljavanja Republike Srpske 2011-2015 godine, a odnose se na Zavod za zapošljavanje Republike Srpske. Neke od najvažnijih mjera podrške zapošljavanja mladih realiziraju se kroz sljedeće programe i projekte:

NAZIV PROGRAMA/MJERE	OPIS I OSTVARENI REZULTATI
<p><i>Projekat zapošljavanja mladih do 30 godina sa SSS</i></p>	<p>Osnovni cilj projekta bio je zapošljavanje 116 pripravnika srednje stručne spreme u trajanju od 6 mjeseci koji su nezaposleni i nemaju prethodno radno iskustvo.</p> <p>Projektom je finansirana neto plata pripravnika u iznosu od 402 KM uz obavezu da poslodavac uplati pripadajuće poreze i doprinose.</p> <p>Ostvareni rezultat: 96 pripravnika je zasnovalo radni odnos a 26 pripravnika, koji su takođe stekli uslove, nije zasnovalo radni odnos jer su poslodavci u međuvremenu odustali od projekta. Od 96 pripravnika koji su učestvovali u projektu 44 njih je produžilo radni odnos i nakon isteka ugovornih obaveza. Ukupna izdvajanja zavoda za ove namjene bila su: 221.960 KM</p>
<p><i>Zapošljavanje pripravnika sa visokom i višom stručnom spremom u RS „Znanjem do posla“</i></p>	<p>Trajanje: 2011-2013</p> <p>Cilj programa: Smanjenje nezaposlenosti, posebno mladih visokoobrazovanih kadrova, odnosno jačanje kadrovskih kapaciteta i kreiranje efikasnijeg tržišta rada Republike Srpske ulaskom 1.500 obrazovanih mladih ljudi (1350 pripravnika sa visokom stručnom spremom i 150 pripravnika sa višom stručnom spremom), nakon uspješno obavljenog pripravnčkog staža.</p> <p>Iznosi poticaja: Projektom se finansira neto plata pripravnika za VSS u iznosu od 600KM neto i za VŠS u iznosu od 500KM uvećana za iznos pripadajućeg poreza i doprinosa na lična primanja</p>

	<p>iz ličnih primanja (50% ili 70% neto plate pripravnika, 20% ili 40% obaveznih doprinosa i ukupan iznos poreza na predloženu platu).</p> <p>Ukupna vrijednost projekta je 17.238.730,00 KM. Za finansiranje 1500 pripravnika u 2012: (učesće poslodavaca: 7.019.500,00KM i učesće zavoda za zapošljavanje RS 10.219.230,00KM).</p> <p>Do 31.12.2012. od strane zavoda za zapošljavanje RS realizovano 9.664.550,32 za finansiranje 1435 pripravnika, a nastavak projekta ide i u 2013, a za ovu svrhu odobreno je 5. 100,000KM.</p>
<p><i>Projekat podrške mrežama socijalne zaštite i zapošljavanju (SSNESP)</i></p>	<p>Trajanje: 2011-2013</p> <p>Cilj: Posredovanje i podrška pri zapošljavanju za oko 4000 osoba (osobe koje aktivno traže posao i iz kategorije su ugroženih i teško zapošljivih osoba)</p> <p>Ciljne grupe: Između ostalih osjetljivih kategorija i mladi starosti do 35 godina bez radnog iskustva ili sa radnim iskustvom do jedne godine.</p> <p>Bespovratna sredstva:</p> <p>Za zapošljavanje kod poslodavaca od 1500KM do 1800KM za 12 mjeseci ili 50% predviđenog iznosa za 6 mjeseci</p> <p>Za samozapošljavanje u oblasti poljoprivrede i malog biznisa od 2.500KM do 3000KM za 12 mjeseci ili 50% predviđenog iznosa za 6 mjeseci.</p> <p>Za obuku, prekvalifikaciju i dokvalifikaciju, obuku za sezonske poslove i osposobljavanje – u visini stvarnih troškova obuke, maksimalno do 1000KM.</p> <p>Za poboljšanje mobilnosti radne snage - do 600KM,</p> <p>Za sufinansiranje javnih radova – 50% najniže plate u RS</p> <p>U 2013 planirano je zapošljavanje 800 osoba, za što bi trebalo biti izdvojeno 1.600,000KM.</p> <p>Za program SSNESP Svjetska banka je odobrila ukupno 6.000,000USD.</p>

<p><i>Projekt zapošljavanja mladih u BiH YEP II</i></p>	<p>Ciljevi II faze programa (2012-2014) Ciljna grupa: Mladi</p> <ul style="list-style-type: none"> • nastavak razvoja klubova za traženje posla (Job Club), <p>Projekat finansira Švajcarska agencija za razvoj i saradnju (SDC) a implementira njemačka kompanija GOPA kroz predstavništvo u BiH.</p>
---	---

Mjere podrške zapošljavanja mladih u Brčko Distriktu

Aktivna posrednička uloga Zavoda za zapošljavanje Brčko distrikta BiH i usklađivanje ponude i potražnje na tržištu rada se realizuju kroz dole navedene mjere. Međutim, ni jedna od navedenih mjera ne cilja direktno i samo na mlade, nego općenito na populaciju nezaposlenih u Brčko Distriktu.

NAZIV PROGRAMA/MJERE	OPIS I OSTVARENI REZULTATI ²⁰
<p><i>Program zapošljavanja pripravnika 2012</i></p>	<p>Trajanje: 2012 god. Odobrava se svake godine. VII stepen -173 osoba VI stepen -5 osoba IV stepen -15 osoba Ukupno u 2012 utrošeno: 2.476,048KM</p>
<p><i>Program sufinansiranja zapošljavanja osoba sa dugoročnom nezaposlenošću</i></p>	<p>Trajanje: 2012god. Odobrava se svake godine. Program predviđa stručno osposobljavanje/obuku/ pripremu i zapošljavanje osoba sa evidencije nezaposlenih koja su dugoročno nezaposlena svih ciljnih grupa. Sufinanciranje zapošljavanja za ukupno 100 lica u iznosu cca 5.000KM za što je izdvojeno 500.000KM.</p>
<p><i>Programi stručnog osposobljavanja, obuke i pripreme za zaposlenje</i></p>	<p>Trajanje: 2012.god. Odobrava se svake godine. Cilj: Priprema za zapošljavanje 80 osoba sa evidencije nezaposlenih prođu neki od programa stručnog osposobljavanja, obuka i priprema za zaposlenje (kurs iz informatike i kurs za vođenje poslovnih knjiga). Provedene su sljedeće aktivnosti: - Priprema za zapošljavanje osoba- Informatička</p>

²⁰ Izvještaj o radu Zavoda za zapošljavanje Brčko Distrikta za 2012.godinu, (dostupno na: www.zzzbrcko.org)

	obuka –28 kandidata, - Obuka iz preduzetništva radi pokretanja vlastitog biznisa - 22 - Priprema za zapošljavanje osoba - Kurs za vođenje poslovnih knjiga –12 kandidata. Financijska sredstva: Planirano 28.000KM, a utrošeno 16 060KM za ovaj program u 2012.godini.
--	--

Bez obzira što javne službe zapošljavanja u BiH provode nekoliko različitih projekata i programa podrške zapošljavanju i samozapošljavanju mladih, statistički podaci govore o tome da su njihovi efekti do sada bili veoma skromni, obzirom da se stalno povećava broj nezaposlenih na evidencijama.

Centri civilnih inicijativa (CCI) su u 2013. godine objavili analizu „Politika i prakse u zapošljavanju u BiH“, u kojoj se između ostalog navodi da su dosadašnje politike zapošljavanja bile krajnje neefikasne i da se veoma malo sredstava u okviru budžeta zavoda za zapošljavanje usmjerava na aktivne politike zapošljavanja, prema podacima iz ove analize svega 20% ukupnih sredstava zavoda se godišnje utroši na intervencije na tržištu rada u svrhu novog zapošljavanja.

Iako je posljednjih godina vidljiva promjena u pristupu u radu zavoda sa nezaposlenim mladima, posebno kroz podršku UN-ovog programa YERP (2009-2013) i Projekta za zapošljavanje mladih (YEP) kojeg implementira GOPA uz finansijska sredstva Švicarske agencije za razvoj i saradnju (YEP)²¹, zavodi za zapošljavanje još uvijek imaju dosta pasivan pristup u kreiranju i provođenju programa podrške zapošljavanju. Naime, uloga javnih službi za zapošljavanje se najčešće svodi samo na transfer odobrenih sredstava korisnicima pomoći, bilo da se radi o poslodavcima koji zapošljavaju lica sa evidencije ili o mladim preduzetnicima koji žele da pokrenu vlastiti posao.

Ipak, nije ispravno niti treba isključivu odgovornost za situaciju na tržištu rada pripisati zavodima za zapošljavanje obzirom da je tržište rada izuzetno kompleksno i predstavlja odraz djelovanja različitih politika jednog društva, od ekonomske do obrazovne i socijalne. Međutim, ono što svakako treba naglasiti kada su javne službe za zapošljavanje u pitanju je

²¹ Kroz te programe u preko 30 gradova u okviru službi Zavoda za zapošljavanje oba entiteta i Brčko distrikta otvoreni su ili Centri za informisanje, savjetovanje i obuku mladih (CISO) ili Klubovi za traženje posla (job Club) koji na jedan puno direktniji i prilagođeniji način komuniciraju sa mladima, i uživo i preko socijalnih mreža, te pružaju cijelu paletu usluga

potreba unapređenja organizacione strukture i načina djelovanja u pravcu veće efikasnosti kako bi se procenat direktne podrške nezaposlenima povećao.

Preduzetništvo mladih u BiH

Iako je samozapošljavanje u razvijenim ekonomijama sve češće izbor mladih na putu do prvog zaposlenja, u BiH mnogi mladi ljudi koji pokazuju interes za pokretanjem vlastitog preduzeća bivaju obeshrabreni uglavnom velikim brojem procedura i novčanim izdacima koji su neophodni za registraciju i vođenje biznisa u prvim godinama poslovanja, nedostatkom finansija za pokretanje posla, velikim porezima i doprinosima na plate uposlenih i sl.

U izvještaju „*Global Entrepreneurship Monitora*“²² (Svjetski monitoring preduzetništva) o preduzetničkim stavovima u BiH u 2011. godini navodi se da se svega 7.4% mladih od 18 do 24 godine nalazi u grupi nastajućih preduzetnika ili vlasnika novih preduzeća. U istoj grupi se nalazi tek 11.6% mladih starosti od 25 do 34 godine, što je nedovoljan broj ukoliko uzmemo u obzir činjenicu da su mala i srednja preduzeća nosioci ekonomskog razvoja većine zemalja.

Razlozi zbog kojih je to tako se možda nalaze i u odgovorima koje su mladi ljudi, učesnici programa obuke za pokretanja vlastitog posla, dali na pitanje šta ih to sputava u odluci da krenu u vlastiti biznis. Na osnovu analize sprovedene na uzorku od 403 učesnika BIP-ovog programa „*Pokreni svoj posao*“ u periodu januar– august 2013, mladi su kao ključne probleme za pokretanje posla naveli sljedeće:

1. Nedostatak informacija i praktičnih znanja te vještina u planiranju, otpočinjanju i vođenju vlastitog biznisa,
2. Visoke stope poreza za mikro, mala i srednja preduzeća, posebno poreza i doprinosa na plaće uposlenika;
3. Visoke kamatne stope, nepovoljna kreditna sredstva, nepostojanje ”rizičnog kapitala” za start-up kompanije, nedovoljno razvijeni kreditno-garantni fondovi za start-up kompanije;
4. Visoka parafiskalna opterećenja (vodni doprinosi, doprinosi za šume, turističke zajednice, i dr.)
5. Nedostatak mehanizama zaštite domaće proizvodnje;

---

²² <http://www.gemconsortium.org> (pristupljeno 14/10/2013)

6. Nedostatak stimulativnih mjera izvoza, supstitucije uvoza i novog zapošljavanja;
7. Visoke cijene energenata i komunalnih usluga;
8. Komplikovane i skupe administrativne procedure za dobivanje raznih dozvola
9. Prisustvo "sivog" tržišta i nelojalna konkurencija.
10. Korupcija

Većina ovih odgovora svoje dodatno utemeljenje ima u brojnim izvještajima domaćih i međunarodnim organizacija koje su se bavile ovom problematikom. Ako uzmemo u obzir izvještaj "Doing Business" Svjetske banke za 2012. godinu, može se vidjeti da BiH ne kotira dobro kada su u pitanju uslovi za pokretanje vlastitog biznisa. U ovom izvještaju mjere se i prate promjene u deset oblasti koje imaju direktni uticaj na pokretanje malih i srednjih preduzeća širom svijeta, a to su: osnivanje preduzeća, građevinske dozvole, dobijanje električne energije, registracija preduzeća, mogućnost dobijanja kredita, zaštita ulagača, plaćanje poreza, uslovi za prekogranično poslovanje, izvršavanje ugovora i mogućnost naplate duga. Ovih deset indikatora se porede u 183 svjetske ekonomije. Podaci za BiH je u 2012. godini pokazuju da smo na 125. mjestu u svijetu po pogodnostima za poslovanje od ukupno 183 posmatrane svjetske ekonomije.

Kada je riječ o podacima o troškovima, broju dana i procedurama za pokretanje preduzeća, BiH je rangirana kao 162. država u svijetu, što je čini jednom od zemalja sa najkomplikovanim procedurom za pokretanje biznisa.

Jedan od presudnih faktora koji utiče na odluku o pokretanje biznisa jeste nepovoljna poreska struktura u BiH koja se bazira uglavnom na oporezivanje rada, što za jednu od posljedica ima veliki broj zaposlenih u neformalnom sektoru (siva ekonomija), jer ukupna stopa socijalnih doprinosa u FBiH iznosi do 41,5 posto bruto plate, odnosno 33 posto u Republici Srpskoj. Iskustva iz prakse i iz nekoliko projekata koji promovišu preduzetništvo govore da mnogi mladi ljudi bivaju obeshrabreni da pokrenu sopstveni biznis onog trenutka kad shvate da momentom registracije preuzimaju obavezu da na svaku isplaćenu platu uplate još skoro 70% na ime poreza i doprinosa. Ovako visoko oporezivanje rada predstavlja ogromno opterećenje za sve preduzetnike a posebno za one kojima je to prvi ulazak u poslovni svijet i koji tek traže svoje mjesto na tržištu. Po visini ovih nameta na platu Bosna i Hercegovina je među neslavnim rekorderima u Evropi²³.

Kada je obrazovanje u pitanju, razvoju preduzetničkih kompetencija u Bosni i Hercegovini do sada nije posvećeno dovoljno pažnje. Iako je usvojena „Strategija učenja o

---

²³ Kako do nižeg oporezivanja rada bez štete za javne fondove? Centar za istraživanja i studije GEA, 2013 godina

preduzetništvu u obrazovnim sistemima u BiH za period 2012- 2015“, još uvijek se nedovoljno radi na promociji preduzetništva kroz obrazovni sistem. Premda određenih pomaka ima, pogotovo u srednjim stručnim školama, aktuelni programi promocije preduzetništva se uglavnom zasnivaju na provođenju nekoliko međunarodnih projekata kao što su programi učeničkog preduzetništva koji provode: Norveška Fondacija BIP, Kultur kontakt Austria, Omladinska informativna agencija OIA, Udruženje Nešto Više i dr.

Treba pomenuti i to da su posljednjih godina, ponajviše kroz donatorska sredstva, otvoreni i posebni inkubatori ili akceleratori za mlade preduzetnike koji nude različite usluge za start up-ove (Inovacioni centar Banja Luka, BIT Centar Tuzla, Tehnološki park Intera Mostar, Bizoo akcelerator Sarajevo i dr.)²⁴ Međutim, ono što definitivno nedostaje je sistemski pristup, koordinisano djelovanje i institucionalna opredijeljenost ka integrisanju preduzetništva u sve nastavne planove i programe od osnovnog do srednjeg i visokog obrazovanja.

---

²⁴ www.bitcentar.com, www.intera.ba i www.icbl.ba i www.bizoo.ba

4. NEZAPOSLENOST MLADIH U EU KONTEKSTU

Visoka stopa nezaposlenosti kod mladih nije samo specifikum Bosne i Hercegovine, u ovom trenutku to je jedan od gorućih problema u EU. Rješavanje ovog pitanja je top tema razgovora među najznačajnijim donosiocima odluka u EU i međunarodnim institucijama²⁵.

Od početka 2008. do polovine 2009., stopa nezaposlenosti u EU 27 je porasla sa 15% na 21%, a polovinom 2012. iznosila je skoro 23%. (Eurostat, januar 2000–august 2012).²⁶ Rezultati Eurostata iz 2012. pokazuju kako se skorašnji nagli pad položaja mladih na tržištu rada (u dobi od 15 do 24 godina) nastavlja znatno pogoršavati u mnogim državama. U augustu 2013. godine je prema statistikama Eurostata 5.5 miliona mladih ljudi (do 25 godina) bilo nezaposleno, a 7.5 miliona njih bilo je izvan svih tokova tržišta rada (nezaposleno, neaktivno i bez učešća u programima obuke ili sistemu obrazovanja).

Ono što dodatno naglašava ozbiljnost ovog problema su rezultati *Eurofound*²⁷ analize po kojima su godišnji **troškovi nezaposlenosti mladih i neučešća u sistemu obrazovanja ili programima obuke procijenjeni na preko 100 milijardi eura ili između 0,8% i 1,2% BDP-a** za 21 zemlju članicu Evropske unije koje su bile predmet ove analize. Bosna i Hercegovina nije bila obuhvaćena ovom analizom ali grube pretpostavke na bazi analogije sa zemljama članicama koje imaju slične probleme na tržištu rada, poput Španije, govore da **BiH zbog ogromne nezaposlenosti i neaktivnosti mladih godišnje gubi oko 1% svog BDP-a, odnosno više od 250.000.000 KM u apsolutnom iznosu!**

U augustu 2013 stopa nezaposlenosti mladih bila je 23,3 % u EU28 i 23.7% u Eurozoni. U istom periodu najniže stope nezaposlenosti bilježe Njemačka (7,7%) i Austrija (8,6%), a najviše nezaposlenih je i dalje u Grčkoj (61,5% podaci iz juna 2013), Španiji (56,0%) i Hrvatskoj (52,0% u drugom kvartalu 2013).²⁸

Jasno je kako postoje veliki kontrasti između država članica Evropske unije, s postotkom nezaposlenosti višim od 20% u trećini njih, i oko 50% u području Mediterana, uslijed velikih razlika u ekonomskom razvoju. Pored toga, nezaposlenost mladih u zemljama EU je više nego dva puta veća u odnosu na nezaposlenost kod odraslih (22,8% u odnosu na

---

²⁵ "Youth unemployment could prolong eurozone crisis" - Christine Lagarde, The Guardian, 10 decembar 2013

²⁶ International policy Analysis: „The European Union tackling youth unemployment in times of crisis“, Friedrich Ebert Stiftung, 2012

²⁷ European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Young people and NEETs in Europe: First findings

²⁸ Eurostat News Release, August 2013

9,1%), a šanse da mlada osoba dođe do posla u roku od godine dana su svedene na samo 29,7%! Uporedo s tim raste i razočarenje među mladm populacijom u pogledu mogućnosti za dolazak do posla što rezultuje sve većim brojem neaktivnih.

Naredna tabela daje prikaz nezaposlenosti po zemljama članicama.

Tabela 8. Pregled nezaposlenosti mladih u zemljama EU

	Male		Female		< 25 years	25-74 years
	2007	2012	2007	2012	2012	2012
EU-27	6.6	10.4	7.9	10.5	22.8	9.1
Euro area	6.7	11.2	8.7	11.6	23.1	10.1
Belgium	6.7	7.7	8.5	7.4	19.8	6.4
Bulgaria	6.5	13.5	7.4	10.8	28.1	11.0
Czech Republic	4.2	6.0	6.7	8.2	19.5	6.0
Denmark	3.4	7.5	4.2	7.5	14.1	6.3
Germany	8.6	5.7	8.8	5.2	8.1	5.2
Estonia	5.4	11.0	3.8	9.3	20.9	8.9
Ireland	5.0	17.7	4.3	11.0	30.4	12.9
Greece	5.2	21.4	12.8	28.1	55.3	22.2
Spain	6.4	24.7	10.9	25.4	53.2	22.7
France	7.8	10.1	9.0	10.4	24.3	8.7
Italy	4.9	9.9	7.9	11.9	35.3	8.9
Cyprus	3.4	12.6	4.6	11.1	27.8	10.2
Latvia	6.9	16.0	6.0	13.9	28.4	13.5
Lithuania	3.7	15.1	3.9	11.5	26.4	12.1
Luxembourg	3.4	4.5	5.1	5.8	18.1	4.2
Hungary	7.1	11.2	7.7	10.6	28.1	9.6
Malta	5.9	5.9	7.6	7.3	14.2	5.0
Netherlands	3.1	5.3	4.1	5.2	9.5	4.5
Austria	3.9	4.4	5.0	4.3	8.7	3.6
Poland	9.0	9.4	10.3	10.9	26.5	8.5
Portugal	8.0	16.0	10.0	15.8	37.7	14.0
Romania	7.2	7.6	5.4	6.4	22.7	5.6
Slovenia	4.0	8.4	5.9	9.4	20.6	7.9
Slovakia	10.0	13.5	12.8	14.5	34.0	12.2
Finland	6.5	8.3	7.2	7.1	19.0	6.1
Sweden	5.9	8.2	6.5	7.7	23.7	5.7
United Kingdom	5.6	8.3	5.0	7.4	21.0	5.7
Iceland	2.3	6.4	2.3	5.7	13.6	4.5
Norway	2.6	3.6	2.5	2.8	8.6	2.3
Croatia	7.8	16.2	10.4	15.6	43.0	13.2
Turkey	8.7	7.6	9.1	9.4	15.7	6.7
United States	4.7	8.2	4.5	7.9	16.2	6.8
Japan	3.9	4.6	3.7	4.0	8.1	4.0

Izvor: Eurostat

Veza između rezultata osnovnog obrazovanja i stope nezaposlenosti

S aspekta ovog istraživanja i sagledavanja uticaja sistema obrazovanja na tržište rada interesantno je dovesti u vezi rezultate PISA testa, kao jednog od osnovnih pokazatelja kvaliteta obrazovanja, i stope nezaposlenosti kod mladih.

Međunarodni program procjene učeničkih postignuća PISA (*Programme for International Student Assessment*)²⁹ realizuje se u organizaciji zemalja članica OECD-a i provodi se od 1997. godine s osnovnim ciljem da se sagleda i procjeni stepen u kojem su učenici, koji se nalaze na kraju perioda osnovnog obrazovanja, ovladali kompetencijama važnim za nastavak školovanja i puno učešće u društvenim tokovima. Centralni koncept jeste pismenost koja se ispituje u tri različita domena: matematici, čitanju i prirodnim naukama papir-olovka testovima, dok je kompetentnost u oblasti rješavanja problema ispitivana kompjuterskim testovima. Naglasak PISA testa je na utvrđivanju stepena funkcionalnog znanja koje učenici treba da steknu kroz osnovno obrazovanje u odnosu na reproduktivno znanje koje im se najčešće nudi. Osnovna svrha ovog testa koji se provodi svake dvije godine jeste procjena kvaliteta obrazovnog sistema pri čemu se nalazi i dobijeni rezultati koriste kao osnova za kreiranje obrazovnih politika.

Na osnovu rezultata provedenog PISA testa za 2012. godinu koji su nedavno objavljeni u Parizu, može se izvući zaključak da postoji određena korelacija između rezultata ovog testa i stope nezaposlenosti mladih. Naime, većina evropskih zemalja koje su imale dobar skor u PISA testu u isto vrijeme imaju i nižu stopu nezaposlenosti mladih u odnosu na EU prosjek (Finska, Estonija, Holandija, Švajcarska, Njemačka, Belgija, Austrija, Slovenija, Danska). S druge strane, zemlje čiji su učenici ostvarili ispodprosječan rezultat na PISA testu imaju istovremeno i lošije pokazatelje nezaposlenosti mladih u odnosu na EU prosjek (Španija, Bugarska, Grčka, Mađarska, Italija, Švedska, Portugal, Hrvatska, Slovačka, Litvanija). Treba naglasiti da Bosna i Hercegovina nije učestvovala u zvaničnom PISA testiranju 2012. godine, od zemalja iz regije tu su pored Slovenije i Hrvatske učestvovala još Srbija, Crna Gora i Albanija. Rezultati koje su učenici tih zemalja ostvarili su znatno ispod EU prosjeka.

Koji su EU odgovori na nezaposlenost mladih?

EU je prepoznala problem nezaposlenosti još 1997. godine kada je donesena prva Evropska strategija zapošljavanja i koja je na neki način institucionalizovala multilateralni proces nadzora nad politikama zapošljavanja. Nakon što je 2000. godine usvojena Lisabonska strategija, kao osnovna krovna strategija za razvoj EU od 2000. do 2010., a kasnije i Evropa 2020, podsticanje zapošljavanja postalo je integralni dio ovih strateških dokumenata.

Međutim, suočena sa posljedicama globalne ekonomske krize koja se odrazila na povećanje broja nezaposlenih, a naročito mladih do 24. godine, EU je u nekoliko navrata tražila odgovore kako bi zaustavila negativne trendove na tržištu rada. Procenjuje se da u ovom

---

²⁹ <http://www.oecd.org/pisa/>

trenutku oko 7,5 miliona mladih od 15 do 24 godine u zemljama Evropske unije nije zaposleno, niti je u procesu školovanja, niti stiče praktično iskustvo.

Zbog toga je Vijeće ministara EU donijelo preporuku o uspostavljanju programa „**Garancije za mlade**“ aprila 2013. godine što je odobrilo Vijeće Evrope dva mjeseca kasnije. Prethodno je Evropski parlament usvojio, 16. januara 2013. rezoluciju pod nazivom „*Garancije za mlade*“ (*European Parliament resolution of 16 January 2013 on a Youth Guarantee (2012/2901(RSP))*). Primjena ove rezolucije počinje od 2014 godine a temeljni cilj je da se mladima koji se ne zaposle u periodu od 4 meseca nakon završetka formalnog obrazovanja ili poslije otkaza ponudi alternativni posao, dalje obrazovanje ili sticanje prakse, odnosno, zanatskih vještina. Za ove namjene će zemljama članicama biti na raspolaganju više od 6 milijardi eura zajedničkih sredstava plus sredstva iz drugih izvora, a prvenstvo u pristupu će imati one zemlje u kojima je nezaposlenost mladih viša od 25% i koje imaju konkretne planove djelovanja.

Uporedo sa programom „**Garancije za mlade**“, EU je pokrenula i niz drugih inicijativa koje imaju za cilj olakšati integraciju mladih na tržište rada. Jedna od njih je i program akademske mobilnosti ERASMUS + kojeg je Evropska komisija odobrila krajem 2013. godine. ERASMUS+ za narednih 7 godina ima za cilj unaprijediti vještine i zapošljivost mladih te modernizovati obrazovanje i promovisati omladinski rad širom Evrope. Sa više od 14,7 milijardi EUR-a kroz sedam godina, što je povećanje od preko 40% u odnosu na prošli period, više od 4 miliona mladih širom Evrope će imati priliku da studira, pohađa treninge, dobije radno iskustvo ili volontira u inostranstvu.³⁰ Dio akcija iz ovoga programa će biti otvorene i za mlade iz Bosne i Hercegovine pod uslovom da se ispune svi potrebni uslovi za sticanje članstva u programu i osiguraju sredstva za ulaznu kartu.

Program „Garancije za mlade“

Shodno osnovnim principima programa „Garancije za mlade“ svaka država treba da pronađe način kako da sprovede predložene mjere uvažavajući pri tome vlastite specifičnosti. Program „Garancija za mlade“ uzima u obzir činjenice da mladi nisu homogena grupa, da dolaze iz različitih društvenih sredina i da načini primjene mogu varirati u zavisnosti od posebnosti država članica. Planirano je da mjere predviđene ovim programom pruže mladima koji su registrovani u nacionalnim službama za zapošljavanje,

---

³⁰ <http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus>

dok svaka država članica EU treba da definiše kako da uključi u program i one koji nisu registrovani.

„Garancije za mlade“ se sastoji mjera podrške koje bi trebalo sprovesti na nacionalnim, regionalnim i lokalnim nivoima. Program se zasniva na 6 ključnih principa/preporuka, koji se međusobno prepliću:

- I. izgradnja partnerstava;
- II. rana intervencija;
- III. mjere podrške koje omogućavaju integraciju tržišta rada;
- IV. veća iskorištenost EU fondova;
- V. procjena i konstantno poboljšavanje programa i
- VI. brzo djelovanje.

I Izgradnja partnerstava

Ova preporuka podrazumijeva jačanje partnerstva između javnih i privatnih službi i agencija za zapošljavanje, centara za karijeru, i nevladinih organizacija mladih ili sa onim koje se bave mladima kako bi se olakšao prelazak iz nezaposlenosti u svijet rada. Dosljedna primjena ovog principa traži uključenost svih relevantnih društvenih aktera u kreiranje i implementaciju politika za mlade uz konsultacije sa mladima, dobijanje povratnih informacija i širenje kanala informisanja o aktivnostima. Pri tome je važno obezbijediti pristup informacijama o programima i mjerama podrške kroz saradnju službi za zapošljavanje, centara za razvoj karijere, obrazovnih i trening institucija i organizacija za mlade, koristeći sve dostupne kanale informisanja.

II Rana intervencija

Rana intervencija i aktiviranje mladih podrazumijeva realizaciju kampanja podizanja svesti i informisanja mladih kako bi se prijavili službama za zapošljavanje i bili aktivniji na tržištu rada. Pri tome je posebno važno voditi računa o ranjivim društvenim grupama kako bi se one što bolje integrisale u programe podrške. Službe za zapošljavanje, kao i drugi partneri u procesu, treba staviti akcenat na konsultacije i planiranje na individualnom nivou, baziranom na ugovornom principu kako bi se spriječilo odustajanje i omogućio napredak u treningu, obrazovanju ili zaposlenju.

III Mjere podrške koje omogućavaju integraciju tržišta rada

Preporuke za implementaciju mjera podrške koje omogućavaju integraciju tržišta rada su podijeljene u dvije grupe: unapređenje vještina i mjere koje se odnose na tržište rada.

Unapređenjem vještina trebalo bi ponuditi mladima koji rano napuštaju školovanje i onima sa niskim kvalifikacijama načine da se vrate u proces školovanja ili trening kroz programe druge šanse i prilagoditi obuke specifičnim potrebama ove grupe mladih ljudi.

Posebno je važno ohrabriti škole, kao i centre stručnog obrazovanja da promovišu preduzetništvo i samozaposlenje kroz različite kurseve o preduzetništvu. Na kraju trebalo bi na osnovu ranijih preporuka verifikovati različite programe neformalnog i informalnog učenja.

Pored toga gde god je to moguće treba smanjiti troškove radne snage koji nisu vezani za platu kako bi se povećala mogućnost regrutovanja mladih ljudi. Zatim, subvencionisati plate i regrutovanje mladih ljudi kako bi se poslodavcima omogućilo da pruže praksu, trening i zaposlenje, naročito onima koji su udaljeni od tržišta rada, a u skladu sa postojećim državnim propisima o pomoći. Trebalo bi dodatno promovisati mobilnost na tržištu rada, podizanjem svijesti mladih ljudi o ponudama za posao, praksama i treninzima u različitim delovima ili regionima države i drugih država članica EU uz adekvatnu podršku onima koji nađu posao u drugim oblastima ili državama kako bi se prilagodili novoj sredini.

Konačno, važno je omogućiti više podrške za početnike /start up/ i podizanje svesti o perspektivama samozapošljavanja kroz bolju saradnju službi za zapošljavanje, komercijalnog sektora i finansijera, odnosno, svih onih koji pružaju finansijsku pomoć.

IV Bolja upotreba EU fondova

Jedna od preporuka programa „Garancije za mlade“ jeste i da zemlje članice EU treba da iskoriste mogućnost finansiranja u okviru Kohezionog fonda, u periodu od 2014 – 2020 za podršku i realizaciju ovog programa, kao i mogućnosti finansiranja u okviru Evropskog socijalnog fonda. Trebalo bi da prilikom pripreme programa u periodu 2014 – 2020, obrate pažnju na programske šeme koje su prikladnije za primjenu u pojedinačnoj državi članici kako bi se uklopile u prioritete Evropskog socijalnog fonda.

V Procjena i poboljšanje programa

Posebno je važno sve definisane mjere pratiti i vrednovati sa aspekta ostvarenih rezultata i efekata kako bi se mogla dalje razvijati nove politike i programi podrške. Pri tome svakako treba uzeti u obzir zajedničko iskustvo i zajedničko učenje na svim nivoima (nacionalnim, regionalnim i lokalnim) između svih učesnika koji se bave smanjenjem nezaposlenosti mladih.

Takođe, u ovom segmentu je nužno jačati kapacitete svih učesnika, naročito službi za zapošljavanje, kako bi se uključili u osmišljavanje, realizaciju programa „Garancije za mlade“ i kako bi se prevazišla unutrašnja i spoljna ograničenja razvoja politika i shema podsticanja zapošljavanja.

VI Brzo djelovanje

I na kraju, očekuje se da implementacija programa „Garancije za mlade“ počne što je prije moguće. Uzimajući u obzir budžetska ograničenja pojedinih zemalja članica, sa primjenom pojedinačnih mjera i aktivnosti se može početi postepeno. Međutim, trebalo bi osigurati da su programi i mjere podrške na nacionalnim nivoima integrisani u budžetske projekcije EU koje su vezane za program „Garancije za mlade“. Shodno tome države članice će u narednom periodu imati obavezu da dostave svoje nacionalne planove za provedbu ovog programa.

Mjere za rješavanje problema nezaposlenosti mladih - primjeri iz evropskih zemalja

U narednom tekstu dat je pregled nekoliko primjera i mjera za podsticanja zapošljavanja mladih koji se koriste u pojedinim zemljama članicama Evropske unije ili zemljama koje nisu članice Evropske unije ali imaju razvijene politike djelovanja na tržištu rada gdje su za potrebe ove analize posebno izdvojene dvije zemlje (Norveška i Hrvatska). Ove dvije zemlje na neki način predstavljaju dvije krajnosti kada je u pitanju stanje na tržištu rada i položaj mladih. Norveška, kao jedna od najbogatiji zemalja svijeta gdje je stopa nezaposlenost veoma niska i gdje su na raspolaganju ogromna sredstva za institucionalno djelovanje na tržištu rada. Nasuprot Norveškoj, Hrvatska je izabarana kao zemlja za primjer i analizu iz prostog razloga što dijeli slično istorijsko naslijeđe sa Bosnom i Hercegovinom, suočena je sa sličnim problemima na tržištu rada i ima ograničena sredstva za provođenje politika zapošljavanja mladih baš kao i BiH. Uz to, Hrvatska je od jula mjeseca 2013. godine najmlađa članica Evropske unije.

Pored Hrvatske i Norveške postoji niz interesantnih programa i mjera i u drugim evropskim zemljama pa tako, primjera radi, u Njemačkoj *Program profesionalnog usmjeravanja* pomaže mladima u izboru karijere temeljeno na kursevima profesionalnog usmjeravanja i iskustvu na radnom mjestu kroz pripravništvo.

U Holandiji, priznate kompanije 'za učenje' mladima nude *mogućnost učenja kroz praksu*, na kojima stiču radno iskustvo i bivaju plaćeni. Mladima se pružaju intenzivne usluge profesionalnog usmjeravanja prilikom njihove tranzicije na tržište rada. Studenti mogu putem interneta odabrati posao koji odgovara njihovim potrebama, pa se slobodna mjesta brzo popunjavaju. Također, inicijativa „*XXL poslova*“ nudi mladima poslove u sektorima u

kojima će odlazak starijih ljudi dovesti do manjka vještina i znanja. To su neki od razloga zbog kojih Holandija ima najviši procenat mladih koji se školuju i rade u isto vrijeme.

U Engleskoj, dobrovoljna „*Inicijativa za govornike u školama*“ se obraća mladima u školama i univerzitetima koji su u nepovoljnim uvjetima, nudeći im jednake mogućnosti čuti imotivacione govore, poput onih koji dolaze u poznate nezavisne škole. U tu se svrhu nude i informacije o profesionalnom usmjeravanju te različiti „uzori“.

U Finskoj je program „*garancija za mlade*“ pokrenut mnogo ranije nego u EU i omogućio je ranu intervenciju, njegovanje regionalne jednakosti, poboljšanje saradnje između različitih nadležnosti i unapređenje odnosa između vlasti i mladih. Pored toga, u Finskoj su *programi za profesionalnu edukaciju* ugrađeni u Temeljni nacionalni kurikulum. Školski savjetnici i nastavnici su osposobljeni za podučavanje razvoja vještina upravljanja karijerom tokom razrednih aktivnosti.

U Austriji je javna služba za zapošljavanje odgovorna za nezaposlne mlade i mora im ponuditi *ponovno učenje* kombinovano sa praktičnim radom.

U Italiji se poduzetništvo promoviše studentima visokoškolskog obrazovanja kroz posebne „*kancelarije za početak*“ na univerzitetima, s besplatnim savjetovanjem preko internetskih stranica ministarstva koja nude on line dokumente i poslovne vodiče i edukacije.

U Mađarskoj Ministarstvo nacionalnog gospodarstva ima *strateški dogovor s Asocijacijom mladih poduzetnika* koja nudi početničke poslovne pakete za mlade preduzetnike do 35 godina starosti.

U Danskoj Ministarstvo djece i obrazovanja nudi *on line i „licem-u-lice“ programe cjeloživotnog profesionalnog usmjeravanja*. Takođe, postoji odvojeni sistem baze podataka o mladima osmišljen za prikupljanje podataka o svim mladima od 15 do 29 godina starosti (u skladu s građanskim sistemom registracije).

Primjer Norveške

U jednoj od najbogatijih zemalja svijeta, Norveškoj, čije tržište rada nudi veoma široke mogućnosti, stopa nezaposlenosti je 3,2 posto i najniža je u cijeloj Evropi. Norveška vlada ima poseban fond iz kojeg, pored ostalog, finansira kurseve prekvalifikacije i pomaže nezaposlenima da se što prije vrate na posao. Oni koji ostanu bez posla mogu da koriste sredstva socijalnog fonda u trajanju od dvije godine, a u istom periodu im pomažu opštinske službe za zapošljavanje da pronađu novi posao.

Tokom mjeseca oktobra 2013, u okviru projekta norveške fondacije Business Innovation programs (BIP),³¹ autori ovog rada su imali priliku posjetiti Službu za zapošljavanje opštine Fredrikstad (NAV) u Norveškoj koja ima svega 600 mladih nezaposlenih osoba na svojoj evidenciji. Tom prilikom održani su sastanci sa predstavnicima odjela za zapošljavanje mladih NAV-a i prikupljene su osnovne informacije o programima podrške za mlade kao što su: prekvalifikacije, dokvalifikacije, stručna usavršavanja, zapošljavanje, planiranje karijere, pisanje biografije itd. NAV ima veoma otvoren pristup za tražioce posla, uključujući prijemnu salu za nezaposlene gdje je omogućen pristup računarima sa internet konekcijom i gdje oni mogu da pretražuju poslove, koriste printer za štampanje oglasa i biografija, kopir aparate, koverta za slanje aplikacija za posao i sl. Uz sve to, tražioci posla imaju i stručnu pomoć u prijemnoj sali NAV-a ukoliko imaju neka pitanja, a mogu da koriste i individualne razgovore odnosno konsultacije sa savjetnicima iz NAV-a. Obaveza javljanja na opštinski biro za zapošljavanje je svako 15 dana e-mailom ili lično. Većina onih koji ostanu bez posla pronadu novo zaposlenje u periodu 3-6 mjeseci.

Posebno je interesantno da NAV ima i tzv. „Market tim“ koji čine osobe, koje isključivo rade na terenu u cilju komunikacije sa privatnim sektorom i pronalaska poslova za nezaposlene u skladu sa njihovim kvalifikacijama. Oko 70% poslova za nezaposlene pronade market tim, dok direktno preko NAV-a se zaposli 30% osoba. Postoje takođe i privatne konsultantske kuće za posredovanje pri zapošljavanju koje naplaćuju svoje usluge. Mobilnost radne snage unutar zemlje je veoma važno pitanje gdje se posebnim mjerama i olakšicama stimuliše zapošljavanje na sjeveru zemlje. Mladi se preko NAV-a uključuju i u javne radove, a saradnja NAV-a sa školama i korisnicima je intenzivna kada se radi o doškolovanju, prekvalifikaciji nezaposlenih. Saradnja se ogleda i krot što NAV ima svoje predstavnike u srednjim školama koji imaju zadatak da prepoznaju one učenike koji bi mogli imati poteškoća da se integrišu na tržište rada nakon školovanja i prema kojima se onda djeluje proaktivnim mjerama već u ranoj fazi.

Pored navedenog, NAV u svojim centrima nudi kurseve stranih jezika i rada na računaru, posebno za nove imigrante, koji se prijavljuju na evidenciju nezaposlenih. Zanimljivo je da NAV ne nudi programe za sufinansiranje samozapošljavanja ukoliko se radi o start-up kompanijama. U slučaju da mladi žele pokrenuti vlastiti biznis obraćaju se komercijalnim bankama, koje im nude povoljne finansijske uslove.

---

³¹ www.bips.no

Primjer Hrvatske

Obzirom da BIH graniči sa susjednom Hrvatskom koja je od 01. jula 2013. godine postala 28 članica EU, značajno je bilo napraviti pregled aktuelnih programa podrške zapošljavanju mladih u Hrvatskoj, koja svoje programe usklađuje sa preporukama EU kada je u pitanju oblast zapošljavanja mladih. U godišnjem istraživanju rasta i razvoja (2013), Evropska komisija je naložila svim državama članicama da trebaju mladima osigurati uspješnu tranziciju iz sistema obrazovanja u svijet rada te aktivno raditi na razvoju i provedbi programa i shema namijenjenih obrazovanju, zapošljavanju i socijalnom uključivanju mladih. Kao što je već pomenuto program „Garancije za mlade“ se temelji na preporuci da svakoj osobi mlađoj od 25 godina treba osigurati zaposlenje, naučno istraživanje, pripravništvo ili nastavak obrazovanja u roku od četiri mjeseca po izlasku iz sistema obrazovanja, tj. završetku formalnog obrazovanja ili u slučaju nezaposlenosti. Preporuka je da se Program sastoji od podsticajnih mjera i da je prilagođen nacionalnim, regionalnim i lokalnim okolnostima. Za ovu analizu tržišta rada posebno je napravljen pregled deset mjera za podsticanje zapošljavanja mladih u susjednoj Hrvatskoj koji se zove „**Mladi i kreativni**“³² i koji ima za cilj podizanje kompetencija i pripremu mladih za zapošljavanje, jačanje i uključivanje mladih u preduzetništvo i razvoj organizacija civilnog društva kao značajnog učesnika na tržištu rada.

<i>MLADI ZA MLADE - Staž u školi kroz pomaganje u nastavi</i>	Svako ko je završio gimnaziju ili je prvi stepen obrazovanja, ima do 29 godina i na berzi rada se nalazi duže od mjesec dana, moći će aplicirati za mjeru pomagača u nastavi. Riječ je o stažiranju u školama, a pomagači bi se bavili djecom s posebnim potrebama i djecom iz romskih porodica. Država će subvencionirati 100% troška bruto plate od 3.438,47 kuna mjesečno, troškovi prevoza max. 400 kuna po osobi. Trajanje 10 mjeseci. Kroz pomaganje djeci u nastavi mladi će steći iskustvo i staž.
<i>MLADI ZA EU - voditelji EU projekata u nevladinom sektoru</i>	Svi u dobi do 29 godina koji su mjesec dana na tržištu rada, bez obzira na staž, moći će se prijaviti za posao konsultanta projekata EU u nevladinim udruženjima koja iskažu potrebu za ovakvim kadrom. Država će sufinancirati platu. Onima koji se žele obrazovati za to zanimanje država će to platiti. Cilj je da se na ovim poslovima zaposli što više mladih te da civilni sektor

³² Dostupno na: <http://www.vlada.hr>

	<p>privuče što više novca iz fondova EU. Država pokriva trošak osposobljavanja za izradu i upravljanje EU projekta i 50% minimalne plaće u trajanju 6 mjeseci</p>
<p><i>MLADI ZA ZAJEDNICU - mini javni radovi za mlade</i></p>	<p>Mladi u dobi do 29 godina sa završenom osnovnom ili srednjom školom koji su u evidenciji duže od tri mjeseca imaju priliku šest mjeseci do godinu dana stažirati u nevladinim udruženjima. Za sve projekte udruženja koji prođu na tenderu država će financirati ili sufinancirati rad mladih na tim projektima. Država će financirati: 100 % troška bruto plate od 3.438,47 kune mjesečno i trošak prevoza do 400 kuna</p>
<p><i>Zapošljavanje nakon volontiranja</i></p>	<p>Ovom se mjerom žele podstaći poslodavci u realnom sektoru da više angažuju mlade i da ih zadrže i nakon volontiranja. Mladi koji već volontiraju i koji će tek ući u sistem volontiranja umjesto 1700 kuna ubuduće će dobivati veću naknadu, i to najvjerojatnije u visini minimalne plate (cca 2300 kuna). Česta zamjerka prethodnom sistemu volontiranja bila je ta da država ne pokriva troškove prevoza do posla i da mladima ne ostane puno novca nakon što plate prevoz i hranu. Sada se to želi promijeniti pa će, uz veće naknade, država platiti i prevoz za volontere. Država će godinu dana nakon isteka volontiranja poslodavcu koji zadrži mladu osobu u klasičnom radnom odnosu sufinancirati udio u bruto plati.</p>
<p><i>Finansiranje start up kompanija</i></p>	<p>Mladi u dobi do 29 godina bez obzira ne spremu i staž koji su mjesec dana na evidenciji nezaposlenih dobijaće naknadu za rad u preduzetničkim inkubatorima u vlasništvu gradova, županija ili razvojnih agencija. Preduzetnički inkubatori okupljaju male preduzetnike koji tek počinju poslovati ili su u fazi razvoja i nemaju vlastiti prostor. Inkubatori omogućuju preduzetnicima korištenje poslovnog prostora po vrlo povoljnim uvjetima. Riječ je zapravo o start up kompanijama koje se pokreću. Država bi sufinancirala cijeli proces nastanka kompanije, od ideje do realizacije, kako bi se poslije ti mladi ljudi mogli samozaposliti. U HZZ-u će se formirati i poseban odjel za mlade u kojemu će ih stručnjaci savjetovati i usmjeravati za buduća zanimanja.</p>
<p><i>Pomaganje mladima</i></p>	<p>U saradnji sa Ministarstvom nauke, obrazovanja i sporta RH omogućit će se nastavak školovanja mladima do 25 godina koji</p>

<i>bez osnovne škole</i>	nemaju ni osnovnu školu. Država bi financirala troškove večernje škole ili nekih kraćih kurseva i seminara u javnim institucijama obrazovanja i drugim takvim institucijama. Bili bi im podmireni i troškovi prevoza, a ako žele nastaviti daljnje školovanje, država bi im platila i dokvalifikaciju.
<i>Zanimanja budućnosti</i>	<p>Mladi do 29 godina sa srednjom, višom i visokom stručnom spremom koji su najmanje mjesec dana u evidenciji HZZ-a imaju priliku besplatno se školovati za zanimanja budućnosti poput onih u području ekoindustrije, upravljanja otpadom i energijom, novih IT usluga, novih usluga u području socijalne politike kao što su dadilje, negovatelji starih i nemoćnih, pomoćni rehabilitatori za rad s osobama sa invaliditetom i slično. Vlada će raspisati javni poziv s popisom zanimanja koja će se tražiti, a onda će obrazovne ustanove ponuditi svoje programe.</p> <p>Država će u stopostotnom iznosu financirati školovanje mladih koji se odluče za takvu vrstu obrazovanja. Obrazovne institucije će morati u svojim programima imati garancije da će se osoba moći zaposliti unutar šest mjeseci do godinu dana. Programi će se pratiti i ne budu li se polaznici zapošljavali, država će prestati financirati neuspješne obrazovne institucije. Takođe, osobe uključene u ovaj program se neće brisati iz evidencije nezaposlenih, i dalje će primati naknade. Poslije bi se ta mjera proširila i na starije od 29 godina.</p>
<i>Vaučeri za poslodavce</i>	Poslodavci koji zaposle mlade do 29 godina sa završenom osnovnom ili srednjom školom, a koji su najmanje mjesec dana na evidenciji HZZ-a, dobit će olakšicu u iznosu od 15,3 % na bruto platu. Mladi koji se žele zaposliti kod poslodavca nosiće vaučer kojim država garantuje da će dvije godine plaćati taj određeni iznos troška bruto plate.
<i>Socijalno preduzetništvo – sufinansiranje zapošljavanja</i>	Mladima do 29 godina bez obzira na staž i spremu koji se zapošljavaju u kompanijama koje je osnovalo udruženje ili ustanova kao oblik socijalnog preduzetništva, država će sufinancirati određeni iznos plate.

Ovdje je važno naglasiti da u cilju provođenja donesenih mjera Hrvatska ima mogućnost da pristupi evropskom Socijalnom fondu gdje su joj na raspolaganju finansijska sredstva u iznosu od 60 miliona eura, a od 2014. do 2020. više od milijarde eura.

Iako se radi o značajnim finansijskim sredstvima, gledano iz domaće perspektive, sigurno je da bi se neki od ovih programa mogli primijeniti i u BiH ukoliko bi nadležne institucije reformisale postojeći sistem podrške i mjera koje se trenutno poduzimaju u svrhu podsticanja zapošljavanja i samozapošljavanja mladih.

5. OSNOVNI NALAZI I PREPORUKE ZA BUDUĆE DJELOVANJE

U prethodnim poglavljima predstavljani su najznačajniji statistički podaci koji ukazuju na težak položaj mladih na tržištu rada u Bosni i Hercegovini. Jasno je da je nezaposlenost mladih direktno povezana sa ukupnom stopom nezaposlenosti koja zavisi prvenstveno od ekonomskih kretanja u državi. Statistički podaci, međutim, pokazuju i to da su mladi u Bosni i Hercegovini posebno ranjiva kategorija na tržištu rada obzirom da je stopa njihove nezaposlenosti čak dva do tri puta veća od stope ukupne nezaposlenosti. Usporedna istraživanja pokazuju da je slična situacija i EU, bez obzira da li je riječ o zemljama višeg ili nižeg stepena ekonomskog razvoja. To navodi do zaključka da ekonomska politika nema nužno jedinu ili ključnu ulogu u borbi protiv ovog problema. Analizom podataka prikupljenih kroz ovo istraživanje uočeno je, primjera radi, da postoji izvjesna korelacija između rezultata PISA testiranja i stope nezaposlenosti kod mladih u većini zemalja EU. Drugim riječima, uloga sistema opšteg i usmjerenog obrazovanja u profilisanju budućeg tržišta rada i smanjenju nezaposlenosti kod mladih je možda i značajniji segment djelovanja u odnosu na mjere ekonomske politike. Mnoge zemlje Evropske unije su to prepoznale i odlučno krenule u reformu opšteg obrazovanja sa naglaskom na razvijanje funkcionalnog znanja kod mladih, znanja koje ima svoju praktičnu upotrebu i primjenu nakon završetka školovanja. Neke od njih već bilježe pozitivne rezultate i na tržištu rada kada je stopa nezaposlenosti mladih u pitanju (primjer Estonije). To svakako može predstavljati signal za Bosnu i Hercegovinu u kom pravcu razmišljati pri kreiranju javnih politika koje imaju za cilj smanjenje nezaposlenosti kod mladih.

Ipak, ono što ovo istraživanje stavlja u prvi plan je činjenica da Evropska unija i Bosna i Hercegovina dijele isti problem a to je velika i rastuća nezaposlenost mladih. Evropska unija, već nekoliko godina suočena sa ovim problemom, izdvojila je pitanje zapošljavanja

mladih kao top temu političke agende. U nastojanju da se daju pravi odgovori i ponude adekvatna rješenja tokom 2012. i 2013. godine pokrenuto je nekoliko inicijativa na nivou EU uključujući i program „Garancije za mlade“ koji će predstavljati okosnicu u borbi protiv nezaposlenosti mladih u narednom petogodišnjem periodu. Želeći da se opšti principi programa „Garancije za mlade“ iskoriste kao putokaz za moguća rješenja na tržištu rada u Bosni i Hercegovini, u nastavku teksta navedeno je nekoliko preporuka sa konkretnim mjerama i potrebnim intervencijama.

- **Jačanje partnerstava** između zvaničnih institucija, javnih i privatnih agencija za zapošljavanje, centara za karijeru, omladinskih organizacija i drugih organizacija koje se bave mladima svakako je nešto na čemu treba snažno insistirati. U tom svjetlu posebno treba istaknuti neophodnost većeg učešća mladih u kreiranju politika zapošljavanja i predlaganju konkretnih rješenja. Za to je potrebno imati veću otvorenost institucionalnih aktera, širi proces konsultacija i uzajamno bolju informisanost o preduzetim aktivnostima. Jedan od prvih koraka u tom pravcu je sistematizacija podataka o stanju mladih u Bosni i Hercegovini i stavljanje na uvid tih podataka javnosti te **periodično objavljivanje ključnih pokazatelja** on-line i drugih sredstava informisanja. Istovremeno, nedostaje intenzivnija razmjena informacija kada su raspoloživi programi podrške za mlade u pitanju što je u eri ekspanzije **društvenih mreža na internetu** relativno lako postići boljim **uvezivanjem svih relevantnih aktera na tržištu rada na ovaj način.**
- **Rana intervencija** i aktiviranje mladih u ranoj fazi podrazumijeva niz dugoročnih i kratkoročnih mjera koje imaju za cilj sticanje znanja, formiranje navika, podizanje svijesti i informisanje mladih kako bi bili aktivniji na tržištu rada te lakše i brže dolazili do zaposlenja. U tom kontekstu ključnu ulogu ima obrazovni sistem koji treba da omogući bolje korištenje stečenih znanja i vještina nakon školovanja. Pored visokog i srednjeg, osnovno obrazovanje ima poseban značaj jer postavlja temelje za razvoj funkcionalnog znanja kod mladih čime se kasnije omogućava njihova lakša integracija u društvene tokove a samim tim i na tržište rada. Zbog toga je neophodno što prije utvrditi nivo kvaliteta osnovnog obrazovanja kroz uporedive i opšteprihvaćene standarde ocjenjivanja učeničkih postignuća, te na bazi dobijenih rezultata provesti potrebne reformske korake. Ono što u ovom trenutku Bosni i Hercegovini definitivno nedostaje u odnosu na druge zemlje jeste integracija određenih oblika preduzetničkog osposobljavanja (tzv. „**preduzetništvo kroz igru**“) u najranijoj fazi razvoja mladih, u predškolskom i osnovnom obrazovanju.
- **Aktivnija uloga javnih službi za zapošljavanje** je jedna od preporuka koja ima za cilj da unese prijeko potrebnu novu dinamiku u medijaciji na tržištu rada u Bosni i Hercegovini. Zavodi za zapošljavanje su ušli u određene reformske procese ali još

uvijek nedostaje njihova aktivnija uloga u posredovanju pri zapošljavanju, komunikaciji i koordinaciji ponude i potražnje na tržištu rada. Bilo bi dobro kada bi se svi CISO centri i Klubovi za traženje posla integrisali u sistematizaciju radnih mjesta službi u zavodima te iskoristili kao fokalne tačke za rad sa mladima i dalje razvijali paletu svojih usluga. Znatno više pažnje je potrebno posvetiti individualnom radu sa nezaposlenim mladim ljudima kroz informisanje, konsultacije, savjetovanje i obučavanje. Jedan od konkretnih koraka u pravcu bolje informisanosti mladih o stanju na tržištu rada bi mogao biti da prije upisnih rokova u srednje i visoke škole službenici zavoda informišu učenike u osnovnim školama koji upisuju srednju školu, kao i srednjoškolce koji upisuju fakultete, te njihove roditelje o stanju na tržištu rada na lokalnom i regionalnom nivou, potrebnim kvalifikacijama, suficitarnim i deficitarnim zanimanjima, smjernicama za buduća zanimanja u skladu sa realnim potrebama tržišta rada (staviti spiskove i informacije na oglasnu ploču), itd.

Zavodi za zapošljavanje definitivno **trebaju izdvajati više novca za aktivne politike** zapošljavanja nego što to čine sada a postojeće programe podrške za mlade potrebno je preispitati sa aspekta uloženi sredstava i ostvarenih efekata. Umjesto mjera podrške kojima zavodi samo vrše transfer novca iz budžeta ka korisnicima potrebno je uvesti i mjere gdje se aktivnije radi sa mladim ljudima koji su nezaposleni (obuka, dokvalifikacija, motivacija,...) kako bi trajno stekli novo znanje ili vještine koje će im omogućiti lakše zapošljavanje.

Takođe, jedna od konkretnih preporuka kada su zavodi za zapošljavanje u pitanju je da se **formiraju mobilni timovi službi za zapošljavanje** (na regionalnom nivou) koji bi s jedne strane radili na prikupljanju informacija o potrebama na tržištu rada i povezivanju ponude (kroz direktni kontakt sa poslodavcima, u privatnom i javnom sektoru) i potražnje (mladi nezaposleni ljudi sa određenim kvalifikacijama) sa druge strane. Pored toga, na osnovu uvida u stanje na terenu ovi timovi bili bi u mogućnosti da sugerišu određene aktivnosti u smislu prekvalifikacije radne snage u odnosu na potrebe koje iskažu potencijalni poslodavci na tržištu rada.

- **Konkretnije podržati preduzetništvo mladih** kroz niz mjera i olakšica koje će motivisati mlade ljude da pokreću vlastiti biznis i na taj način dolaze do zaposlenja. U tom smislu treba razmotriti mogućnost uvođenja sljedećih mjera:

- a) Proširiti postojeće programe obuke i preduzetničkog osposobljavanja mladih u srednjim školama i na univerzitetima kroz posebne predmete i nastavne jedinice i vannastavne aktivnosti za sve učenike i studente;
  - b) Kroz *cost-benefit* analizu ispitati mogućnost za smanjenje ili čak ukidanje oporezivanja rada za mlade ljude (do 30 godina) koji pokreću svoj prvi posao. To bi konkretno značilo oslobađanje od obaveze plaćanja poreza i doprinosa na platu, barem u prvoj godini poslovanja dok bi se u naredne dvije godine ta obaveza mogla postepeno uvoditi (25% i 50%);
  - c) Slijediti primjer Republike Srpske kada je u pitanju pojednostavljenje procesa registracije preduzetničke djelatnosti i privrednih društava. Raditi intenzivno na stvaranju pretpostavki za on-line registraciju biznisa u oba entiteta;
  - d) U saradnji sa međunarodnim donatorima i finansijskim institucijama raditi na uspostavljanju tzv. „seed“ fondova, fondova rizičnog kapitala i drugih alternativnih izvora finansiranja za novoosnovane kompanije na raznim nivoima (opštinski, kantonalni, entitetski, državni);
  - e) Proširiti i regionalno uvezati mrežu „poslovnih anđela“ koja bi mogla da obezbijedi inicijalni kapital za pokretanje posla za buduće mlade preduzetnike;
  - f) Omogućiti korištenje tzv „soft“ kolateralna ili zaloga opreme kao sredstava obezbjeđenja kreditnog plasmana za početnike u biznisu;
  - g) Intenzivirati saradnju i kontakte sa dijasporom s ciljem da se podrže mladi i kreativni ljudi u BIH kako bi pokrenuli vlastiti posao, ili otvoriti mogućnosti prema inostranim investitorima za povoljne aranžmane zajedničkih ulaganja i osnivanja tzv. „*joint venture*“ kompanija;
  - h) Stvoriti uslove za lakše korištenje on-line trgovine i prodaje (uređenje zakonske regulative za pay pall, izvoz...);
  - i) Preispitati efekte dosadašnjih ulaganja u biznis inkubatore, tehnološke parkove, poslovne vrtove i sl., te na bazi dobijenih rezultata odluku u budućim mjerama podrške.
- **Bolje iskoristiti raspoložive EU i druge međunarodne fondove.** Po ugledu na Hrvatsku mogao bi se uspostaviti program Mladi za EU - voditelji EU projekata u nevladinom sektoru, posebno za visokoobrazovane kadrove. Ova mjera bi mogla imati značaja za organizacije civilnog društva, jer BIH koristi fondove EU i vjerovatno će ih i dalje koristiti na putu pristupanju članstvu EU. Na taj način mladi bi stekli iskustvo u ovoj oblasti, a država bi mogla absorbovati više sredstava iz EU i drugih fondova koristeći stečeno znanje i iskustvo tih istih mladih ljudi. Pri tome bi

se sufinansirao trošak osposobljavanja mladih ljudi koji su angažovani na izradi i realizaciji EU projekta i dio plate u slučaju da projekat bude odobren.

Treba razmotriti i to da se kroz projektni pristup stvori mogućnost pokretanja mini **javnih radova za mlade** u oblasti očuvanja životne sredine, u području eko industrije i poljoprivredne proizvodnje, upravljanja otpadom i energijom. Ova mjera može uključiti i usluge poput pomaganja starima i nemoćnima, roditeljima, ženama na tržištu rada gdje bi se mladima koji su nezaposleni a žele da učestvuju u javnim radovima ili projektima ovog tipa sufinansirala plata i eventualno troškovi prevoza.

- Omogućiti mladima **sticanje prvog zanimanja i jačanje kompetencija radom** kroz **programe tipa „Vaučer za posao“** koji bi imali za cilj zaposliti mlade, isključivo u realnom sektoru i to na period duži od dvije godine. Ciljna grupa bi bili mladi koji su najmanje 30 dana na evidenciji zavoda za zapošljavanje i koji se prvi put zapošljavaju bez radnog staža ili koji nemaju više od godinu dana staža u zvanju za koje su se obrazovali te dugotrajno nezaposlene osobe (duže od dvije godine) bez obzira na staž.
- Kao i u slučaju Hrvatske kreirati pilot projekat **podrške socijalnom preduzetništvu** mladih jer kroz osnivanje udruženja mladi bi mogli steći prva radna iskustva, ali i kreirati vlastite društveno korisne projekte tim više što već postoje adekvatni finansijski resursi za NVO-e na svim nivoima vlasti, kao i pojedini donatorski programi. NVO-i sasvim sigurno predstavljaju poligon za razvoj vještina, umrežavanje, mobilnost i dr., pri čemu treba imati u vidu da je samo 7% mladih član neke organizacije civilnog društva.³³
- Promovisati neformalno obrazovanje mladih i druge programe koji mogu unaprijediti vještine zapošljivosti, liderstva i preduzetništva jer ogroman broj neaktivnih mladih, ili oni koji dugo čekaju posao, imaju šansu da kroz programe neformalnog obrazovanja budu proaktivni, dodatno inspirisani i društveno uključeni. Javni emiteri (radio i TV) koji se uglavnom i finansiraju iz javnih budžeta trebali bi biti aktivno uključeni u kreiranje posebnih projekata za promociju aktivnog traženja posla, za informisanje o svim mogućnostima i programima koji postoje za mlade, kao i za promociju uspješnih mladih preduzetnika, lidera, volontera i sl.

---

³³ UN: Glasovi mladih, 2012.

- **Povećati mobilnost mladih kroz programe studentske razmjene ali i kroz podsticanje zapošljavanja u drugim zemljama.** U tom smislu potrebno je intenzivirati aktivnosti na sklapanju sporazuma sa drugim državama o privremenom radu mladih iz BIH i donošenju paketa mjera za stimulisanje određenog broja mladih da nađu privremeno zaposlenje izvan BIH, a koji bi nakon rada u inostranstvu mogli da se vrate i/ili ulažu u biznis u BiH, pronađu tržište za svoj biznis u zemlji u kojoj su boravili dok su privremeno radili (model Irske). Ovu mjeru treba posmatrati u kontekstu da mladi ionako napuštaju BiH u velikom broju bez ikakvog institucionalnog nadzora. S druge strane, predložena mjera može dati određene rezultate u prelaznom periodu kada se ne otvaraju nova radna mjesta, a mladi se nalaze u ekonomskom i institucionalnom vakumu i lako postaju pasivni na tržištu rada.
- Konačno, Bosna i Hercegovina je čitav niz godina suočena sa negativnim trendovima na tržištu rada kada su u pitanju mladi tako da nema vremena za čekanje, **potrebna je hitna reakcija i brzo djelovanje.** Uzimajući u obzir postojeća budžetska ograničenja za implementaciju pojedinih mjera, neophodno je što prije otpočeti sa onim aktivnostima koje ne zahtijevaju značajna finansijska sredstva te istovremeno preispitati efekte sadašnjih programa podrške kako bi limitirana sredstva bila raspoređena što bolje.

KORIŠTENA LITERATURA I IZVORI

- *Pomažemo li dovoljno mladima koji žele da pokrenu vlastiti posao?*, GEA – Centar za istraživanja i studije, istraživački rad, 2012. godina
- *Mladina in ideologija*. Ljubljana: Delavska enotnost, Ule, M. (1988):
- *Nacionalna strategija za mlade RS* („Sl. Glasnik RS“ 55/2008)
- *Youth Labour Markets in Bosnia and Herzegovina*, Niall O’Higgins, International Labour Office, Employment Programme, Subregional Office for Central and Eastern Europe, Budapest: ILO, 2009 (prev.)
- *Mogućnosti i značaj zapošljavanja mladih i razvoja omladinskog poduzetništva u BiH*, OIA – Omladinska informativna agencija, 2006.
- *The European Union tackling youth unemployment in times of crisis*, International policy Analysis: Friedrich Ebert Stiftung, 2012
- *Kako do nižeg oporezivanja rada bez štete za javne fondove?*, Centar za istraživanja i studije GEA, 2013 godina
- *Young people and NEETs in Europe: First findings*, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2011
- *Izveštaji o radu Federalnog zavoda za zapošljavanje*, Zavoda za zapošljavanje Republike Srpske i Zavoda za zapošljavanje Brčko Distrikta za 2012. godinu
- *Nezaposlenost mladih u Bosni i Hercegovini, trenutna situacija, izazovi i preporuke*, Erol Mujanović, Friedrich Ebert Fondacija, 2013
- *Analiza politika u zapošljavanju u BiH*, Centri civilnih inicijativa, 2013. godina
- *Program rada FZZZ za 2013. godinu*
- *Bilten Federalnog zavoda za zapošljavanje Sarajevo* br. 12/12, januar 2013
- *Anketa o radnoj snazi za period 2008-2013*, Agencija za statistiku BiH

Centar za istraživanja i studije GEA

www.gea.ba